209

70774

„פֿעטער לעון״ – אַזוי האָט מען אים גערופֿן אין אונדזער קאָמפּאַניע. זײַן ריכטיקן פֿאַמיליע־נאָמען האָט קײנער ניט געװאוסט. ס'איז אויך ניט נייטיק געװען דאָס צו װיסן, װײַל װען אײמיצער פֿלעג רופֿן אָדער זאָגן „פֿעטער לעון״ האָט ער גופֿא און מיר אַלע געװאוסט, אַז דאָס מײנט מען אים, אים און ניט קײן אַנדערן. אַזוי איז ער אויך געװען פֿאַרשריבן בײַם „סערזשאַן מאַזשאָר״ (בײַם קאַנצעלאַריע־שרײַבער), אַזוי פֿלעג אים רופֿן דער ליטענאַנט װאָס האָט אין אונדזער קאָמפּאַניע אויסגעפֿילט די פֿונקציע פֿון אַ קאַפּיטאַן און אַלע איבעריקע גראַדן ביז צו די פּשוטע סאָלדאַטן פֿון דער קאָמפּאַניע.

„פֿעטער לעון״ איז געװען אַ װאַקסיקער, גלײַכער און שלאַנקער מאַן פֿון אַ יאָר עטליכע־און פֿערציק, װעמענס מילד און פֿאָטערליך געזיכט איז געװען באַהאַנ'ט מיט אַ טונקל־שאָטן שפּיציק בערדל און באַשײַנט מיט קלוגע שװאַרצע אויגן װאָס פֿלעגן גלײַך צוציען יעדן אײנעם, צו װעמען זײ
געװען
זענען געװענדעט געמאלט.

דעם נאָמען „פֿעטער לעאָן״, מיט װעלכן מ'האָט אים געקרױנט, האָט ער ניט באַקומען דערפֿאַר װאָס ער איז געװען עלטער פֿון אַלע אין דער קאָמ־פּאַניע. װאָס איז שײַך יאָרן, זענען געװען עלטערע פֿון אים אַפֿילו אין אונדזער „עסקװאַד״ גופֿא. ער האָט ניכער געקריגן דעם נאָמען „פֿעטער״ צו־ליב דעם, װאָס ער האָט פֿאַרמאָגט פֿיר קינדער; אין דעם הינזיכט איז ער געװען אַן אויסנאַם, װײַל פֿאָטערס פֿון 4 קינדער האָט מען שוין צו יענער צײַט ניט געשיקט אויף דער ערשטער ליניע פֿון פֿראָנט. הײַנט אָבער װי צװײ קינדער זײַנע זענען שוין געװען פֿאַרהײַראַט און אַ זון און אַ אײדעם האָבן זיך געפֿונען אויפֿ'ן פֿראָנט, האָט מען אים באַטראַכט אַלס אַ פֿאָטער

210

70775

װאָס דאַרף זאָרגן נאָר פאַר צװײ קינדער.

אזױ װי פֿאָטער לעאָן איז פֿון פֿאַך געװען א מױערער,
איז אױך זײן גורל אױסגעפֿאַלן צו גײן יעדן אָװנט(אױסער די װײ_
סע לבנה-נעכט) מיט נאָך אַנדערע מױערער אײנצופֿלאַנצן אין דער
ערד פאר די טראַנשײען אזױנע הילצערנע דרענגלעך_ פּיקעטן_ מיט
געפֿלאָכטענע שטעכיקע דראָטן, כּדי צו פֿאַרצױמען די דײטשן דעם װעג
צו אונזערע טראַנשײען אין צײט פֿון א איבערפֿאַל. דער שטח װאָס האָט
פֿונאַנדערגעטײלט בײדע לאַגערן האָט אײנגאַנצן אױסגעמאַכט א פּאָר
הונדערט שפּאַן, אזױ אַז ס'איז געװען א גרױסע סכּנה פֿלוצלונג אי_
בערגעפֿאַלן צו װערן פֿונ'ם שונא. אין א רואיקער צײט, װען די אַר_
טילעריע האָט ניט געשאָסן דאָס װאָרט, פֿלעגט מען דײטליך קאָנען הערן
די שמועסן װאָס האָבן זיך געפֿירט אין די געגנערישע טראַנשײען.

נעהענטער נאָך װי דער שטח צװישן די צװײ מחנות זענען
פֿרײַנטלעכע
געװען די געפֿילן פֿון די געגנער אײנע צו די אַנדערע. און כאָטש
מ'האָט זיך זעלטן געזען און זער װײניק געקענט פֿאַרשטײן אײנער
דעם
אַנדערן(זער װינציק זענען געװען צװישן די דײטשן אזעלכע
װאָס האָבן פֿאַרשטאַנען פֿראַנצױזיש און נאָך װינציקער זענען געװען
די פֿראַנצױזן װאָס האָבן גערעדט דײטש), האָט דאָס װאָרט ניט געקאָנט
שטערן בײדע לאַגערן זיך צו פֿאַרשטענדיקן אױף שטום-לשון און אָפּ_
מאַכן צװישן זיך א װאָפֿן-שטילשטאַנד... און דאָס האָבן מיר געהאַט
צו פֿאַרדאַנקען דעם „פֿאָטער לעאָן" און זײנע אַנדערע חברים, װאָס
פֿלעגן אפֿילו זײן באַזובער אין די דײטשע טראַנשײען, מיט זײ מאַכן
א כּוסה, מיטברענגען פֿון דאָרטן גרױסע סיגאַרן און אַנדערע נאַשערײען
װאָס די פֿראַנצױזישע סאָלדאַטן האָבן ניט געהאַט און דערפֿאַר איבער_
לאָזן די דײטשן א פּאָר „בידאָנעס"(פֿלעשער אזעלכע) רױטן װײן און
[illegible]
ביסקװיטס װאָס יענע האָבן ניט פֿאַרמאָגט. אָבער די הױפּטזאַך איז באַ_

3/ 211

70776

שטאַנען אין דעם, וואָס פאַר די גאַנצע 10 חדשים, וואָס די זעלבע רעגימענטן האָבן זיך געפונען אויף דעם סעקטאָר, האָבן ניט די דייטשן און ניט מיר אויסגעשאָסן איין־איינציקע קויל פון א ביקס, סיי פון מאַשינען־געווער. די גאַנצע מלחמה וואָס האָט זיך דע_ מאָלט געפירט איז באַשטאַנען בלויז אין אַרטילעריע־קאַמפן, וואָס ווען ניט די פאַרהידערונג צווישן די סאָלדאַטן פון ביידע לאַגערן וואָלטן געווען אָנגעמאַכט גרויסע צרות און נאָך מער שיטערער גע_ מאַכט די רייען, ווי זיי זענען שוין געווען. דאָס איז אויסגעמיטן געוואָרן אַדאַנק דעם, וואָס פאַר יעדער באָמבאַרדירונג, סיי פון דייטשער סיי פון אונזער זייט, פלעגן די „סאַנטינעלן" פון דער ערשטער ליניע גיבן א סיגנאַל צום צווייטן לאַגער, אַז די סאָלדאַטן זאָלן זיך באַהאַלטן אין די שוץ־לעכער. דער סיגנאַל איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס די סאַנטינעלן פלעגן אָנהויבן צו וואַרפן שטיינער אין אַנדערע טראַנשייעס, די באַטרעפנדע האָבן זיך דאַן און [illegible] קענען גוט אויסבאַהאַלטן. נאָך יעדער באָמבאַרדירונג פלעגט מען ווידער געבן דעם סיגנאַל מיט וואַרפן שטיינער, אַז מ'מעג שוין אַרויס_ גיין פון די באַהעלטעניש. און ווען דער צאָרן פון יופיטער איז מיט חסד איבערגעגאַנגען, פלעגן זיך די געגנער פון ווייטנס מיט צופרי_ דענע אויסרופן באַגריסן. ס'פלעג דאָך אַמאָל טרעפן, אַז א גענעראַל איז געקומען מאַכן א אינספעקציע אויפ'ן פראָנט און באַזוכט אויך די ערשטע ליניע; דאַן האָט מען גלייך געגעבן צו וויסן דורך צייכענס די קעגנאיבערדיקע טראַנשייעס, אַז מ'זאָל זיך דעם טאָג ניט אַרויס_ ווייזן פון די גריבער. און ווען מ'פלעג באַפיילן צו באַשיסן די ליניעס, סימולירענדיק דערמיט א פלוצלימדיקן איבערפאַל, כדי אויסצופראָבירן די כוחות פון געגנער, האָבן זיך די סאָלדאַטן פון ביידע לאַגערס פאַר_ שטענדיקט, אַז אויב מ'וועט הערן שיסן, זאָל מען זיך ניט איבער_ שרעקן: ערשטענס, וועט מען שיסן ניט דירעקט אין די טראַנשייעס, נאָר

אין דער הויך: צווייטענס, ווערט בלויז געמאַכט אַ פֿאַלשער אַלאַרם, כּדי אָפּצווענדן די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון אַנדערע סעקטאָרן, וואָס מ'האָט בדעה צו אַטאַקירן.

אין די אָוונטן, ווען פֿאָטער לעגן מיט זיינע קאָלעגן פֿלעגן דאַרפֿן אַרויסגיין פֿאַר די טראַנשייעס אַריינצוקלאַפּן אין דער ערד די הילצערנע שטייבעטן און זיי אַרומפֿלעכטן מיט די שטעכיקע דראָטן, פֿלעג מען פֿריִער לאָזן וויסן די דייטשן, אַז מ'וועט די נאַכט אַרבעטן פֿאַר די טראַנשייעס: ערשטענס, זאָלן זיי זיך ניט דערשרעקן, חלילה, — ווייל מ'מיינט דערמיט ניט קיין בייזעס; צווייטענס, זאָלן זיי ניט שיסן, — ווייל מ'קאָן נאָך, חלילה, טרעפֿן אַ פֿאָטער פֿון קינדער, וואָס האָט נאָך צו קומען צו זיינע אַ היים... די דייטשן ווידער, ווען זיי האָבן געדאַרפֿט פֿלעכטן זייערע דראָטן אַרום די פּיקעטן, פֿלעגן אויך באַצייטענס וועגן דעם מודיע זיין די פֿראַנצויזן. כּדי צו זיין זיכערער, אַז מ'וועט די נאַכט ניט שיסן, פֿלעגט מען אָפֿט פֿון ביידע לאַגערן אַרויסגיין אַרבעטן פֿאַר די טראַנשייעס און זיך טאַקע ביי דער אַרבעט צוזאַמענטרעפֿן און זיך באַגריסן יעדער אויף זיין מוטער-שפּראַך. דאַן פֿלעגט מען שוין אַרבעטן גאַנץ אומגעשטערט... ווען די פֿראַנצויזן האָט אויסגעפֿעלט אַ שער צושניידן די דראָטן, האָבן זיי זי אויסגעליגן ביי די דייטשן; ווען די דייטשן האָבן געהאַט נייטיק ~~קלע~~ אַ גרויסן האַמער אויף אַריינצוקלאַפּן די פּיקעטן, האָבן זיי אים אויסגעבאָרגט ביי די פֿראַנצויזן. ס'פֿלעגט אפֿילו טרעפֿן, אַז איינע פֿלעגן העלפֿן די אַנדערע ביי דער אַרבעט גופֿא. די קאַפּאָראַלן וואָס פֿלעגן פֿירן די „עקיפּן" צו דער אַרבעט פֿלעגן אין געוויסע פֿאַלן וויסן פֿון דער פֿאַרברידערונג, זיי האָבן זיך אָבער געמאַכט ניט וויסנדיק און ניט באַמערקענדיק. מ'האָט זיך דאָך פֿאַר די עלטסטע געהיט און פֿאַר זיי אין די אויגן זיך פֿאַרהאַלטן

ס'איז אַזוי ווייט דערגאַנגען, אַז אונזערע און די דײַטשע וואַך-לײַט פלעגן היטן דאָס אָנקומען פון די אייגענע העלפטע, כּדי די לעצטע זאָלן זיי ניט פאַנגען בעת זיי פירן ~~[illegible]~~ פרײַנטלעכע באַציִונגען מיט'ן שונא. און אַזוי פלעגן שטיין די וואַך-לײַט פון בײדע לאַגערן מיט'ן פּנים געווענדעט צו די אייגענע טראַנשייען און מיט'ן רוקן צו די געגנער. ווען אַן אָפיציר האָט זיך אַמאָל באַוויזן אין איינעם פון די לאַגערס, אַזוי איז די ידיעה באַלד איבערגעגעבן געוואָרן דורך צייכנס די וואַך-לײַט פון דעם אַנדערן לאַגער, די לעצטע האָבן דאָס דורך אַ צייכן איבערגעגעבן אין די צווייטע גראָבנס, און אַזוי ווייטער, ביז מ'האָט דערפון געוואוסט אויף דעם גאַנצן סעקטאָר און זיך אָפּגעהאַלטן פון פרײַנטלעכע באַציִונגען.

אָט ווי אַזוי ס'האָט פּאַסירט, ~~ען~~ וואָס די סאָלדאַטן פון בײדע לאַגערן, - וועלכע זענען זיך געווען דם-שונאים און ניט געקאָנט איינער דעם אַנדערן און ניט ~~[illegible]~~ געהאַט קיין געמיינזאַמע שפּראַך, - האָבן זיך פּלוצלונג אַזוי נאָענט פאַרברידערט און אײַנגעהאַלטן פרײַנטלעכע באַציִאונגען, ניט קוקנדיק אויף'ן שטרענגן פאַרבאָט וואָס איז אַלע טאָג פאָרגעלײַנט געוואָרן, אַז פאַר פרײַנטלעכע באַציִאונגען מיט'ן שונא וועט מען דערשיסן ווערן אויפ'ן אָרט אָן שום געריכט;

אונזער רעזערוו-רעגימענט איז צום ערשטן מאָל געקומען אין דעם סעקטאָר און פאַרנומען די פּאָזיציעס. ווי עס פירט זיך, האָט מען באַלד נאָר צעשטעלט וואַך-לײַט אין דער ערשטער ליניע; בײַטאָג איז געשטאַנען ~~[illegible]~~ איין היטער, אין בײַנאַכט, ווי דער שטייגער איז, צוויי היטער: איינער אַ „אומבאַוועגליכער" וואָס איז געשטאַנען אויף איין אָרט און געהיט און דער צווייטער אַ „באַוועגליכער", וועלכער האָט זיך אַרומגעדרייט און געוואַכט, צי דער שונא פאַר'גנבֿ'ט זיך ניט צו אונדז פון עפּעס אַ באַ-האַלטעניש אין דער פינצטער. און אַזוי ווי דאַן זענען די טראַנשייעס נאָך ניט געווען טיף אויסגעגראָבן און ~~[illegible]~~ דראָטן אויף צו שיצן

6/ 214 70779

זיך האָבן אויך געפעלט, — האָט מען טאָקע שטאַרק מורא געהאַט פאַר
דעם מינדסטן גערויש, איבערהויפּט בײַנאַכט אינם פינצטערניש.
איינמאָל בײַנאַכט
~~ ~~ שטייט דער פאָטער לעאָן אויף דער וואַך
אַלס „אומבאַוועגלעכער" סאַנטינעל; זײַן חבר וואָס איז געווען דער
„באַוועגלעכער" היטער איז ערגעץ פאַרשוווּנדען געוואָרן. שטייט ער
אַזוי אין גרויסע אַנגסטן און ציטערט פאַר פּחד פון׳ם שרעקלעכן
שונא וואָס איז גרייט יעדע מינוט און יעדע רגע אָנצופאַלן און דורס
זײַן... צו די צרות, שווימט נאָך אַרויס די לבנה פון צווישן די
וואָלקנס אַלע מאָל, און אַ ווערט טונקעל און אַ ווערט ליכטיק,
און די שײַן פון דער לבנה און די שאָטנס פון די וואָלקן שרעקן
נאָך מער און פאַרשטאַרקן צו די פאַרשטעלונגס-קראַפט פון דעם טאַטען
פון קינדער וואָס שטייט אַ איינזאַמער אויף אַ ווילד פרעמדן אָרט, אויף
אַ באַרג צווישן מצבות און גײַסטער אין דער שטילער אימה׳דיקער נאַכט..
פּלוצלונג דערפילט ער, ווי עמיצער רירט אים אָן. ער גיט זיך אַ
וואָרף פאַר שרעק און כאַפּט זיך איינסטינקטיוו פאַר׳ן געווער: פאַר אים שטייט אַ מאַן
אָן געווער. די לבנה איז אין דעם מאָמענט אַ לויטערע אַרויס פון צווישן
די וואָלקן און האָט באַלויכטן דאָס פּלאַץ אַרום און דעם מאַן, פון וועמענס פּנים און גאַנצן וועזן ס׳האָט באַלד געקאָנט דערקענען, אַז ער
וויל קיין שלעכטס ניט טאָן. אַזוי זענען זיי פון איבערגעשראָקענקייט
געשטאַנען אַ פּאָר מינוט אומבאַוועגלעך איינער קעגן צווייטן, ניט ווי-
סנדיק וואָס צו טאָן. צום סוף האָט יענער געקריגן קוראַזש און גע-
נומען עפּעס רעדן. פּער לעאָן האָט אָבער קיין וואָרט ניט פאַרשטאַנען.
יענער, ווײַזט אויס, האָט פאַרשטאַנען זײַן פאַרלעגנהייט און גענומען
זיך מיט אים אויס׳טענה׳ן אויף שטום-לשון, געמאַכט מיט די הענט און
געוויזן, אַז ס׳איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבן פאַר אים, ווײַל ער האָט
ניט קיין געווער און ער מיינט אים ניט צו טאָן קיין שלעכטס.. בעת-
מעשה האָט דער דײַטש דערזען אויף דער האַנט פון פּער לעאָן אַ חתונה-

215

70780

7/

ריינג, וואָס האָט געפֿונקלט אין דער לבנה-שיין. האָט ער אים געוויזן זיין חתונה-רינג און דערקלערט אויף די פינגער, אז ער האָט דריי קינ-דער און טאָקע באלד אים דערלאנגט א פאָטאָגראפיע, וואו ס'זענען גע-ווען אראָפּגענומען ער מיט זיין פרוי און די קינדער. ווען דער פּאַטער לעאָן האָט געזען דאָס בילד, האָט ער באלד אוועקגעלעגט דאָס געווער אויף דער ערד און ארויסגענומען פון דער בוזעם-קעשענע א פאָטאָגראפיע פון זיין פרוי ~~xxx~~ מיט די פיר קינדער. יענער האָט די פאָטאָגראפיע גענו-מען אין דער האנט אריין, זיך אין איר איינגעקוקט, געשאָקלט טרויע-ריק מיט'ן קאָפּ און אים צוריק זי דערלאנגט, געהאלטן אין איין פאָ-ווישן מיט'ן ארבל די טרערן פון די אויגן און שאָקלן מיט'ן קאָפּ, אָנ-ווייזנדיק אָט אויף זיך, אָט ~~xxxxx~~ אויף אים, ווי איינער רעדט: אויף וואָס, מ'שטיינס געזאָגט, מיר זענען איבערגעקומען — טאָטעס פון קינדער זענען פארוואנדלט געוואָרן אין ~~xxx~~ ליידיקגייער און אין ווילדע בריאים וואָס לויערן אויפ'ן לעבן פון מענטשן אין שרעק אליין געטויט צו ווערן...

דעם צווייטן טאָג האָט פּאַטער לעאָן דערציילט זיינע חברים אין „עסקוואַד" די אויסטראַלישע באגעגעניש מיט'ן דייטש, דערביי האָט ער זיך צעוויינט און די חברים אויף אים קוקנדיק האָבן אויך געלאָזט א טרער.

מיט א פּאָר טעג שפּעטער איז געשען א ענלעכע געשיכטע מיט אן אנ-דער וועכטער, און דאָס שוין אין מיט'ן העלן טאָג. א דייטשער וועכטער האָט ארויסגעשטעלט א ווייס טיכעלע אויפ'ן באַיאָנעט פון זיין ביקס און דערמיט גענומען פאָכן אין דער לופטן. אונזער וועכטער האָט דאָס באמערקט און נאָכגעטאָן דאָסזעלבע. איז דער דייטש ארויס פון זיין גראָבן און זיך געלאָזט גיין צום פראנצויז. יענער איז אבישל אנטקעגנגעקומען, האָט אָבער ניט געוואגט ווייטער צו גיין: ווער ווייסט — האָט ער זיך געטראַכט — אפשר מיינט ער אים נאָר צו פארנאַרן. דער דייטש האָט באמערקט דאָס ניט-אנטשלאָ-סענקייט פונ'ם פראנצויז, האָט ער אוועקגעלעגט דאָס געווער און זיך גע-

לאָזט צו אים מיט די הוילע אָפענע הענט. אונזער וועכטער האָט אביסל
געוואַרט, אָבער ווען ער האָט געזען ווי יענער קוקט זיך ארום צוריק
אויף אלע זייטן צי מ'באמערקט אים ניט, האָט ער אוועקגעלעגט דאָס אין א זייט
געווער און זיך אנידערגעזעצט אויף א שטיין, ווארטענדיק ביז יענער
וועט צו אים צוקומען. דער דייטש איז צוגעקומען, אים באגריסט, מיט
אים זיך צעשמועסט און אָפגעמאַכט, אז מ'זאָל בכלל ניט שיסן איינער
אויף די אנדערע; אין א נויט, ווען מ'וועט באפעלן צו שיסן, זאָל מען
שיסן ניט דירעקט אין די גראָבענס, נאָר אין דער לופטן. דער אָפמאַך
איז אזוי געשלאָסן געוואָרן איבער דער גאנצער ליניע פונעם סעקטאָר און
איין סאנטינעל האָט איבערגעגעבן דעם צווייטן דעם פּאראָל. אזוי איז אוועק
א סדרה פון פרידליכע אָפמאַכן צווישן די לאגערן דורך סיגנאלן און צײ_
כענס; איבערהויפט פלעגט מען זיך היטן, ווען דער דייטשער רעגימענט
האָט זיך געביטן און די בייערן, די פאנאטישע פאטריאָטן, זענען אנגע_
קומען. זיי האָבן געקענט צעשטערן דעם שלום-בית פונעם סעקטאָר.

און איינמאָל, אין אזא מאָמענט, ווען דער דייטשער רעגימענט
אויפ'ן סעקטאָר איז פארביטן געוואָרן מיט א צווייטן, א בייערישן, איז
געשען א אומגליק מיט'ן פעטער לעאָן און מיט א פּאָר פון זיינע חברים.
אזוי ווי די לעצטע עטליכע טעג האָט זיך די ארטילעריע צעווערטעלט מער
ווי געוויינליך, אומגעבראַכט עטליכע מענטשליכע לעבענס און א חלק גע_
מאַכט פון דער גאנצער ארבעט ארום די טראנשייען, האָט מען געמוזט בא_
נייען אריינקלאַפּן די שפּייקע דרענגלעך און זיי ארומפלעכטן מיט שטעכי_
קע דראָטן, ווי דער מנהג איז געווען. פאָטער לעאָן און די איבעריקע אר_
בעטער האָבן אלעס צוגעגרייט בייטאָג און אויך ניט פארגעסן צו וויסן
געבן לויט'ן אָפגעמאַכטן סיגנאל די דייטשן, אז זיי וועלן די נאַכט ארבעטן
פאר די טראנשייען-זאָלן זיי ניט שרעקן און ניט שיסן. צופעליק האָבן
זיך די דייטשן דעמזעלבן אָוונט געביטן, איידער אונזערע זענען ארויסגע_

גאַנגען אויף דער אַרבעט, און דאָס איז פֿאָרגעקומען אַזוי פּלוצלונג, אַז זיי
האָבן ניט באַוויזן צו וויסן געבן זייערע חברים, אַז זיי זאָלן דעם אוועקגניט
שיסן. יענע, וועלכע האָבן פֿון גאָרניט געוואוסט, אַז זיי האָבן געהערט, ווי
מען באַרפֿעלט זיך פֿאַר זייערע גראַבענס, האָבן אויסגעשאָסן. דער פֿאָטער לעאָן
איז שווער פֿאַרוואונדעט געוואָרן. זיינע חברים זענען אָפּגעקומען מיט לייכטע
וואונדן.

218

70783

געהײסן האָט ער ז ש א נ אָ, גערופֿן האָט מען אים א נ י אָ־
„לעמעלע"— און ער איז דערמיט געװען צופֿרידן.— א מיטלװוקסיקער, אָבער
ברײטבײנערדיקער און פֿעסטגעבױעטער, מיט א גרױסן קאָפּ אױף זײנע
ברײטע אַקסלען, מיט א פּאָר גרױסע קעלבערנע, נאַיװע אומשולדיקע אױגן,
װעלכע האָבן שטענדיק בײ אים געגלאַנצט, האָט ער זיך אַרומגעדרײט א אײ־
בעריקער, א פֿרעמדער צװישן זײנע חברים פֿאַרמאַסקירטע סאָלדאַטן, מיט
קײנעם זיך ניט געחבר׳ט, מיט קײנעם ניט גערעדט. און װען אײמיצער
פֿלעג אים פֿאַרטשעפּען און געװאָלט מיט אים פֿאַרפֿירן א שמועס, פֿלעג ער
רױט װערן, אױסגלאָצן אױף יענעם א פּאָר גרױסע אױגן, זײ באַלד
צוריק אַראָפּלאָזן, א ברום טאָן צװישן די צײן א פּאָר אומפֿאַרשטענדליכע
װערטער און אַװעקגײן אין א זײט.

װען ער איז אין 16-טן יאָר אָנגעקומען אין אונזער רעזערװ־
רעגימענט, װאָס איז דאַן באַשטימט געװאָרן אַלס אַקטיװער רעגימענט אױף
א סעקטאָר אין די װאָגעזן-בערג, האָט ער שױן געמוזט אַלס זײן א יאָר
עטליכע-און פֿערציק. אױף גענױ האָט קײנער ניט געװאוסט זײנע יאָרן
און ער גופֿא אודאי ניט, װײל בײ די בערג-לײט פֿון זײן געגענט, װעלכע
זענען מ׳רוב פּאַסטוכער און לעבן פֿון אָנהױב פֿרילינג ביז׳ן שפּעטן
הערבסט מיט זײערע סטאַדעס אַרום די בערג און קומען זעלטן אַהײם
אין די דערפֿער, איז ניט אײנגעפֿירט צו פֿאַרשרײבן די געבורטן. עס
קומט פֿאָר, אז דער פֿאָטער דערװיסט זיך גופֿא די בשורה, אז בײ אים איז גע־
בױרן געװאָרן א קינד מיט 6, 7 אָדער מיט גאַנצע 9 חדשים שפּעטער.

ביז סוף יאָר 1915 האָט ז ש א נ אָ זיך רויק געפּאַשעט זײנע
שאָף אַרום די בערג און אפֿילו ניט געװוסט, צי ס׳איז פֿאַראַן גאָר א

/2 219

70784

מלחמה אויף דער וועלט. ווייניקער נאָך האָט ער געוווּסט, אַז אַרום די בערג, וווּ ער פּיטערט זיינע טשערעדעס שאָף, איז פאַראַן נאָך אַ וועלט מיט מענטשן וואָס פאַרנעמען זיך מיט עפּעס אַנדערש, ווי בהמות-צוכט און רעדן אויף אַן אַנדער שפּראַך, ווי זיין פּאַטויאַ(אַ לאָקאַלער דיאַלעקט)...
ער האָט נאָר געהערט, אַז אַמאָל פאַרצייטענס, ווען אַ קריג פלעג אויסברעכן צווישן די בערג-פּאַסטוכער, פלעגן רייטער אַרומפאָרן אויף די פערד און בלאָזן אין אָקסן-הערנער, צונויפרופענדיק די פּאַסטוך-אייניגען מיט זייערע שפּיציקע אייזענס צו גיין אין קריג אַריין.

אַצינד איז גאָר עפּעס אַנדערש.– ער האָט זיך געפונען מיט זיין טשערעדע שאָף ווייט פון די בערג. דאָס איז געווען אַרום סוף חודש, ווען די לבנה ווייזט זיך אַרויס ערשט צוזאַמען מיט'ן פּאַסטוך-שטערן. די בלעטער פון די ביימער זענען קוים-ווייז געלייגן אויף דער ערד און געפוילט. ניט ווייט פון זיין טשערעדע זענען פאַרביי־געפאָרן צוויי רייטער אין בלויע מונדירן, באַלאָדן מיט געווער פון קאָפּ ביז פיס, און גענומען אים אויספרעגן, ווער ער איז, ווי אַלט ער איז און צי ער איז געווען אין קריג. אַזוי ווי ער האָט ניט געוווּסט פון וואָס צו זאָגן, און ניט געקאָנט ענטפערן אויף אַלע זייערע פראַגעס, האָבן זיי אים מיטגע־ נומען מיט זיך אין דאָרף אַריין. פון דאָרטן האָבן זיי אים צוזאַמען מיט אַנדערע פּאַסטוכער אַוועקגעפירט אין אַ שטאָט(ווי די שטאָט הייסט–קאָן ער אונז אויף ריכטיק ניט זאָגן), דערנאָך אַרויס דער שטאָט אין אַ קאַזאַר־ מע מיט אַ גרויסן געמויערטן פּאַרקן, וווּ מ'האָט זיי אָנגעטאָן ווי סאָלדאַטן און אין ליידערנע שיך מיט צוועקעס(אַזעלכע שיך האָט ער נאָר איינמאָל אָנגעטאָן צו דער צווייטער חתונה פון זיין באַלעבאָס מיט דער דינסט מאַריע פון דעמזעלבן דאָרף) און געטריבן,–ווי זיינע הינט צ ע ז אַ ר און ז ש אַ ק י פלעגן טרייבן די טשערעדע שאָף צום אָנטרינקען; אַזוי לאַנג און אַזוי ווייט, ביז מ'האָט זיי געגעבן אַ–ווי אַזוי רופט מען דאָס...–

/3 220

70785

א ביקס און פּאַרפּאַקט אין גרױסע װאַגאָנס אָן פֿערד, װעלכע האָבן זײ געבראַכט אױף אַן אַנדער אָרט, און פֿון דאָרטן האָט מען זײ געטריבן צופֿיס ביז אין די בערג אַרױף...

דעם

דאָס האָט ער אונדז דערצײלט ערשט דאַן, װען ער האָט באַקומען חשק און די שפּראַך צו רעדן; װײל, ערשטענס, האָט ניט ער פֿאַרשטאַנען װאָס די אַרומיקע רעדן און ניט די אַנדערע האָבן זײן שפּראַך פֿאַרשטאַנען און, צװײטענס, האָט ער איבערהױפּט ניט ליב געהאַט צו רעדן, און װען ער פֿלעג שױן יאָ נעמען א װאָרט אין מױל אַרײן איז דאָס געװען בלױז װעגן שאָף און טאַשע, שטערעדעס און הינט. זײן געשיכטע, װי אַזױ מען האָט אים גענומען אין דער מלחמה אַרײן, האָט ער אונדז דערצײלט ניט אין אײנמאָל, נאָר אין עטליכע מאָל צײט.

ער האָט קײנמאָל פֿריער אין מיליטער ניט געדינט, אין ערגעץ ניט געװען פֿאַרשריבן אָדער צוגעשריבן. זײן פֿאָטער, זײן זײדע און זײן עלטער-זײדע זענען געװען פּאַסטעכער און האָבן געפּאַשעט די שטערעדעס שאָף פֿון דעמזעלבן דאָרף, װעלכע זענען איבערגעגאַנגען בירושה פֿון פֿאָטער צום זון. אױך איצט, זײענדיק מיט אונדז אין די טראַנשײעס, האָט ער געהאַט בלױז אײן זאָרג: װאָס קאָן װערן פֿון די שאָף אָן אים? האָבן זײ זיך שױן געמעלקט? האָבן די הינט גענוג עסן? איז שױן דער זײדע זײנער געשטאָרבן? – אױב יאָ, װער-זשע גיט אַכטונג אױף דער שטערעדע?

װען מ'פֿלעג אים שטעלן אַלס װאַך-מאַן אין די טראַנשײעס, פֿלעג ער זיך אױסדרײען מיט'ן רוקן צו די דײטשן און מיט'ן פּנים צו אונדזערע. – די גאַנצע אַרבעט אין די טראַנשײעס איז אים ניט אָנגע-גאַנגען; פֿון אַטאַקע-פֿיבער האָט ער ניט געװוּסט, קײן שרעק פֿאַר'ן שונא האָט ער ניט געהאַט: ערשטענס, האָט ער קײן שונאים ניט געהאַט אױסער דעם גראָבן ב י ס ק אָ, דעם שיכור װאָס פֿלעגט זיך שאַרן צו זײן שװעס-

221

70786

טעמס טאכטער מ א ר ט ע און דאס קליינוואַרג וואס פלעגן זיך רייצן מיט זיינע הינט; צווייטענס, האט ער קיינמאל קיין „באש" פאר זיינע אויגן ניט געזען אין זיין פארשטעלונגס-קראפט האט ער גארניט געקאנט זיך אויסמאלן, צי דאס זענען אזעלכע ניט-גיטער וואס טוען אן שאדעס, נעמליך_ זיי צאפן אוים די מילך פון די מעלקענדיקע שאף, פלעכטן צוזאמען די וואל פון טראגענדיקע שאף, אז זיי זאלן מפיל זיין...צי דאס זענען עס אזעלכע מענטשן.

די לעצטע צייט איז ער געווארן טרה-שחורה'דיק און אויסגע_ גאנגען דערשלאגן. ווען ער פלעג שטיין אויף דער וואך, פלעג ער אוועק_ לעגן די ביקס אין א זייט אדער אין קוק-לאך פון דער טראנשייע, זיך אנידערזעצן אויף דער ערד, אנשפארן די עלנבויגן אויף דער קני און מיט די הענט אונטערשפארן די געמבע, קוקן אין דער ווייטקייט אריין און זיך פארטראכטן. אזוי פלעג ער אפזיצן שעה'ן-ווייז, ביז מ'איז גע_ קומען אים אפביטן פון פלאץ.

די סיבה פון זיין דערשלאגנקייט, לויט די רייד פון די סאל_ דאטן וואס האבן געשטאמט ניט ווייט פון זיין קאנט און האבן דעריבער מיט אים געקאנט אביסל זיך אונויפריידן, זאל האבן געווען א פארגעפיל וואס האט אים אונטערגעזאגט, אז זיין טשערעדע איז געבליבן אויף הפקר, אז זיין זיידע און דער הינט ז ש א ק י זענען געשטארבן און אז צ ע ז א ר גייט ארום גאנצע טעג הונגעריק און ס'איז נישטא גענוג פאשע פאר'ן גאנצן יאר פאר די שאף...

איינמאל זענען מיר געזעסן פארשטעקט אין א שוץ-לאך, בשעת די דייטשן, ווי זייער שטייגער איז געווען, האבן זיך גענומען אונז צו_ שפילן צום מיטאג-עסן מיט זייערע באפליגעלטע גרויסע שארפעדן, וואס פלעגן זשומען איבער אונזערע קעפ ווי די גרויסע פליגן אין מיט'ן זו_ מער אזן, איידער מ'האט באוויזן זיך ארומצוקוקן, פארשיטן און פארווארפן

מיט שטיקער בוימער, שטיינער אָדער גאָר שטיקער פלייש פון מענטשן וואָס
זיי האָבן געטראָפן אויף זייער וועג . אין אזא מאָמענט, הגם מ׳איז גע_
זעסן ניין איילן טיף אין דער ערד, איז מען כלל ניט זיכער געווען, אז
די דאָזיקע „רוישענדיקע פליג" וועט אונז ניט דערגרייכן. פאַר פחד
און טויט-שרעק פון די „מלאכי-חבלה" וואָס לויערן אויפ׳ן לעבן פאַר_
געסט מען אפילו וו י מ׳הייסט און אויף וואָסער וועלט מ׳געפינט זיך.
פלוצלונג דערהערט זיך צווישן דער צוזאַמענגעדריקטער מענטשן-מענגע
א קלאָג-אויסרוף און עטליכע אומפאַרשטענדליכע ווערטער.

— וואָס איז דאָרטן געשען?_ פרעגט דער סערזשאַנט וואָס איז מיט
אונז געליגן אין באַהעלטעניש.

— גאָרניט,_ענטפערט אים אָפּ איינער_ דאָס קלאָגט „אניאָ"_
„דאָס לעמעלע"_ אויף זיין פאַרבלאָנדזשעטער טשערעדע שאָף...

אין דעם אויגנבליק ך הערט זיך א שטאַרקער טעמפּיקער פאַל,
דערנאָך א דונער און א אויפרייס איבער דעם באַהעלטעניש...

דער סך-הכל פונם אויפרייס איז געווען איין-און-צוואַנציק לעבע_
דיקע פאַרשיטע סאָלדאַטן, וועלכע מ׳האָט אפילו דערנאָך צווישן די חורבות
ניט געקאָנט אויסגראָבן, און בתוכם אויך ז ש א נ אָ אָדער א נ י אָ —
„דאָס לעמעלע"...

223

70788

ע מ י ל ל אָ ר ע נ ס איז געווען דער איין-און-איינ-
ציקער אינם גאנצן רעגימענט פארביסענער פאטריאָט און „זשימקאבז-
טיסט"(אַנהענגער פון מלחמה ביז א נצחון), וועלכער האָט זיך געפו-
נען אויף דער ערשטער ליניע, -אויב מ'קען אָנרופן „ערשטע ליניע"
דאָס אָרט, וואו ער פלעג זיך מערסטענטיילס געפינען—, דער היפך
פון זיינע איבעריקע לאנדסלייט פון דרום-פראנקרייך („קאָט ד'אזיר")
אינם זעלבן רעגימענט, וועלכע פלעגן אים האסן פאר זיין איבערגא-
טריבן פאטריאָטיזם, פאר זיין גרויסן האלטן זיך און בלאָזן פון
זיך. מיט א כיוון אים צו ערגערן, פלעגן זיי שטענדיק זינגען, אז
ער זאל הערן, דאָס באוואוסטע פאָלקס-ליד: „איך גיב אוועק ווערסאל,
פאריז און סען-דני פאר דער געגענט פון מיין בלאָנדער; דאָס לאנד
פון מיין בלאָנדער-אך ווי שען, ווי פרעכטיק דאָס איז".. דאָס לידל
פלעג אים שטארק ערגערן. איבערהויפט איז אים געווען ניט צום
הארצן די גרינשעצנדיקע שטעלונג פון זיינע לאנדסלייט צו דער
מלחמה, צו וועלכער זיי האָבן זיך באצויגן מיט ביטול און הפקרות,
ניט קימערנדיק זיך צו וויסן, ווער איז דער שולדיקער אָדער ווער
וועט די מלחמה געווינען. דערפאר פלעג ער ארומגיין, -די גאַר טעג
וואָס ער האָט זיך מיט זיינע לאנדסלייט געפונען אויף דער ערשטער
ליניע פון פראָנט, -א איינזאמער, א שווייגנדיקער, מיט קיינעם ניט
ריידן און מיט קיינעם זיך ניט חבר'ן. ער פלעג נאָר אמאָל פאר-
ווארפן זיינע לאנדסלייט זייער אומוויסנקייט, זייער לצנות און גלייכ-
גילטיקייט צו אלעמען וואָס קומט פאָר פאר זייערע אויגן. זיי האָבן
דאָס ניט געקאָנט פארטראָגן, איבערהויפט האָבן זיי אים ניט געקאָנט

70789

מזל זיין, וואס ער געפינט זיך מערסטנטיילס אין דער קאנצעלאריע פון גענעראל־שטאב, אין א שטעטל אין הינטערן פראנט.

ווען מיר, א גרופע פרייוויליקע, זענען צוגעטיילט געווארן צו דער זעלבער אפטיילונג, צו וועלכער ל א ר א נ ס איז געווען פאררעכנט, איז דער לעצטער אויפן פראנט ניט געווען. זיינע קאלעגן פון דער אפטיילונג (עסקוואד) האבן אונז דערציילט וועגן אים, אז ער איז א פראפעסאר, קען רעדן פיל שפראכן און אפילו דייטש און איז בלויז פאררעכנט אין דעם „עסקוואד", אבער די מערסטע צייט געפינט ער זיך אין גענעראל־שטאב און אין דער קאנצעלאריע ביים [illegible] קאלאנעל; אויף דער ערשטער ליניע קומט ער נאר [illegible] בעת א קארפוס־גענעראל מאכט א אינספעקציע, ווען אלע פריווילעגירטע ליידיקגייער און אונטערלעקער מוזן זיך לפנים ווייזן [illegible] אויף די ערשטע ליניעס, כדי ס'זאל אויף זיי ניט פאלן קיין חשד, אז זיי באהאלטן זיך אויס פון געפאר.

באקאנט האבן מיר זיך מיט אים אויף אן אייגנארטיקן אופן:

איינמאל, ווען אונזער רעגימענט האט זיך געפונען אין א שטעטל אויף אפרו נאך א חודש צייט פון ערשטער ליניע, זיצן מיר, די פאר פריווילעגירטע פרייוויליקע וואס זענען צוגעטיילט געווארן צו דעם רעגולערן רעגימענט, און שפילן אין דאמקעס, וואס מיר האבן אליין פאבריצירט פון ווייך ברויט וואס מיר האבן געלאזט פארהארטעווען, אויף א שאך־ברעט פון פאפיר. מיר ליגן אזוי אויסגעצויגן אויף דער ערד אין אונזער גאנצער לענג, דעם קאפ אנגעלענט אויף די עלנבויגן, און זענען שטארק פארטיפט אין דער שפיל. ארום אונז שטייען אויסגעשטעלט אין א ריידל די פראנצויזישע חברים און קוקן צו, ווער פון אונז וועט זיין דער זיגער. מיר, זייענדיק פארטיפט אין דער שפיל, האבן ניט באמערקט ווער ס'שטייט איבער אונז און פארטגעזעצט די שפיל

225

70790

מיט הייך און אויסגעשריען: „דו האסט ניט ריכטיג געשפילט, מײן ליבער! װײס איז געװען צװערטס, אײַך גײט שװארץ"; „איך צי צוריק מײן גאנג"; „דו האסט מיר אונטערגעשטעלט א פאסקע און געפאקט 3 שטײנער, האב איך זיך מיט דיר אפגערעכנט בײ דער ערשטער בעסטער געלעגנהײט!" בשעת-מעשה רוקט זיך צו אונז צו א פנים חדשות מיט אן אינטעליגענט פנים און א פענסנע און נעמט אן אנטײל אין אונזער שפיל. פלוצלונג רופט ער זיך אן צו אײנעם פון אונז:

— איר זענט רוסן, נישט אמת?

— יא! ענטפערט אים א יענער.

— פארװאס-זשע רעדט איר װי דײטש: װײס, שװארץ גײן, רוקן.

— דאס איז ניט דײטש, נאר אידיש.

— אידיש? װאס איז דאס פאר א שפראך?

— אזא דײטשער דיאלעקט...

א צװײט מאל איז ער צו אונז צוגעגאנגען און געפרעגט, צי אלע רוסן שרײבן און לײענען פון רעכטס אויף לינקס.

— נײן! נאר אידן!

— אזוי גאר — איז ער רויט געװארן — און איך האב געמײנט, אז איר זענט רוסן.

— דאס הײסט, מיר זענען רוסן פון רוסלאנד, אבער פון דער אידישער ראסע.

מער האט ער זיך מיט אונז ניט באשעפטיקט און פון דעמאלט אן האט ער אנגעהויבן זיך באציען צו אונז מיט א געװיסן חשד.

אײנמאל איז אויסגעקומען אונזער עסקװאד צו גײן אויסהאקן בוימער אין מיטן דער נאכט אויפ'ן דערבײאיקן בארג און זײ ברענגען אין די טראנשײעס ארײן. דארף גראד דאן, צו אונזער שלים-מזל, זײן

אונז
א פינצטערע נאכט פול פון רעגן און פוילער קעלט. דער ווינט האט גע-
טריבן דעם רעגן [illegible] גלייך אין פנים אריין און געשטערט צו גיין, אזוי
אז ביז מיר זענען פארגאנגען דעם וועג און צוגעקומען צום ארט איז
שוין געווען נאך האלבע נאכט. דורכגענעצט און דורכגעווייקט פון רעגן
און קעלט ביז צו די ביינער, האבן מיר זיך גענומען פאר דער ארבעט,
אָבער פארשטייט זיך, ניט מיט גרויס פלייסיקייט; דערביי איז נאך אלעס
געווען נאס און זיך געגליטשעט פון די הענט. האבן די פראנצויזן אנ-
געהויבן זיך צו באקלאגן אויף זייער ביטער מזל און שימפן אויף וואס
די וועלט שטייט... מיר, די פריש-אנגעקומענע געסט, וועלכע זענען גע-
ווען דער לעבענס-עלעקסיר און די [illegible] סערום-איינשפריצונג אינם קערפער
פונם רעגימענט, האבן זיך אזוי שנעל ניט אונטערגעגעבן די שווערע
אומשטענדן און גענומען זינגען א פרייליכן ניגון, איינעם נאך דעם
צווייטן, ביז מיר זענען ארויף אויף דער „מארסעליעזע". דאס האבן
שוין אונזערע פראנצויזישע חברים ניט געקאנט פארטראגן און גענומען
אונז זידלען און שטראפן, אז מיר זענען געקומען זיי זאלצן אויף
די וואונדן; ניט גענוג - האבן זיי זיך געקלאגט - וואס מיר פלאגן זיך
אזוי ביטער אויף דער גיהנום'דיקן פראנט, צו וועלכן מ'האט אונז גע-
צוואונגען מיט געוואלד, - קומט איר אייערע שנעקעס, גארנישט, און
אנגאזשירט זיך פרייוויליק און קומט אונז נאך רייצן מיט דער פאר-
שאלטענער מארסעליעזע; צו וואס שיקט מען אונז אין אזא וועטער צו
טאן אזא אומנוצליכע ארבעט?! איז דען ניט גענוג דער טויט אליין,
וואס ווארט אויף אונז יעדע מינוט און יעדע רגע?!..
אויף די פארוואורפן פון פארביטערונג וואס זענען ארויס-
גערופן געווארן דורך אונזער זינגען די מארסעליעזע האט קיינער ניט
געענטפערט, אפילו ניט דער קאפראל מ א ס א , וואס איז געווען דער
איינגסטער פון עסקוואד און א לעב-איינג. דער איינציקער וואס האט זיך
אנגענומען אונזער קריוודע איז געווען ל א ר א נ ס: איר מעגט זיך
שעמען - האט ער זיך אנגערופן - אנצופאלן אויף מענטשן דערפאר וואס זיי

227

70792

5.

זענען פון דער פרעמד געקומען און זיך פרייליך געשטעלט אין אייערע רייען זיך שלאָגן פאַר דער גערעכטיקייט און פאַר אייער לאַנד, וואָס א ביזער פיינט איז פּלוצלונג באַפאַלן! איר זידעלט זיי דערפאַר וואָס זיי זינגען דאָס קאַמף-ליד פון אייער א לאַנדסמאַן, מיט וועמען ניט נאָר פראַנקרייך, נאָר די גאַנצע וועלט איז שטאָלץ , ווי אויך מיט זיין ליד..." „איך טאָרקאַטטיס ווייס"- האָט ער דערנאָך צוגעגעבן- אז ווען זיי וואָלטן געווען געזונגען אַנשטאָט די מאַרסעליעזע דאָס ליד „איך גיב אונך אַלץ ווערמאַל, פּאַריז און סען-דני" א.א.וו. וואָלט איר גאָרניט געהאַט דערקעגן!..

מיט דעם האָט ער שוין איבערגעבאַפט די מאָס פאַר די מידע, שלעפעריקע, אַלע דורכגעווייקטע און פאַרמאַטערטע סאָלדאַטן און זיי האָבן גענומען אים צו דערן פון אַלע זייטן: דו פּזילענצער! דו דאַרפסט ניט ריידן! אויב דו ביסט טאַקע באמת אַזא פאַרברענטער פּאַטריאָט, פאַרוואָס-זשע ביסטו ניט שטענדיק אויפן פראָנט אויף דער ערשטער ליניע? וואָס בעדסטו, דו „זשימאַנאָצוטיסט" וואָס דו ביסט! הער-ווער, נאָר דו זאָלסט שווייגן!

די דאָזיקע פּאַסירונג האָט צום איבריקן פאַרשאַרפט דעם אַנטאַגאָניזם צווישן ל אַ ר אַ נ ס'ן און זיינע לאַנדסלייט פון דעם זעלבן עסקוואַד און אים, דערקעגן, דערנענטערט צו אונז פרעמדע. ער איז מיט אונז געוואָרן א גוטער ברודער און אָפט פאַר אונז פלעג זיך אויסגערעדט זיין ביטער האַרץ אויף זיינע פראַנצויזן וואָס פאַרשטייען אים ניט... מיר ווידער פלעגן זיין די רודף-שלום'ניקעס און פאַרמיטלער צווישן אים און די איבעריקע סאָלדאַטן פונם עסקוואַד. האָט איין צד איבערגעבאַפט די מאָס, זענען מיר געווען פאַר'ן צווייטן צד,- און שטענדיק אַכטונג געגעבן, אז שלום און גלייכגעוויכט זאָל הערשן אין עסקוואַד. ער איז מיט אונז געוואָרן היימיש און אונז דערציילט זיין לעבענס-געשיכטע: — ער שטאַמט פון א נאָבעלער פּראָטעסטאַנטישער פאַמיליע ,האָט פיל שטודירט אין דער יוגענט, און ווען ער האָט געהייראַט מיט דער איינציקער טאָכטער פון א דייטשן רייכן ~~פאַבר~~_

228

70793

פאבריקאנט האט אים דער שווער ארייַנגענומען אז זיך איין געשעפט, און ער איז אנשטאט פראפעסאר געווארן קאמערסאנט. די ביבל האט ער עד-היום
זער ליב, פיל בעסער ווי די ~~[illegible]~~ ע ל י א ד א און א ד י ס י י א (ליב), וועלכע ער האט געקאנט ממש אויף אויסנווייניק, און אפילו פון די רוי-מישע קלאסיקער וואס ער האט פיל שטודירט אין זיין יוגנט און פון די קלאסיקער פון 17-טן און 18-טן יארהונדערט וואס האבן מיט זיך פארגעשטעלט זיין גייסטיקע שפייז.

און ווירקליך: ~~[illegible]~~ זיין ריידן איז געווען איבערגעפישט מיט פסוקים פון דער ביבל. נאר אזוי ווי ער האט ליב געהאט די ביבל, האט ער פיינט געהאט דאס פאלק פון דער ביבל; מ'האט געדארפט ניט לאנג זיין מיט אים צוזאמען, כדי ארויסצוזען זיין אידנפיינטלעכקייט.

אונז האט שטארק פאראינטערעסירט צו וויסן: ווי קומט ~~[illegible]~~ (עס), וואס אזא אינטעליגענטער מענטש און ביבל-קענער זאל זיין אן אנטיסעמיט. וואס פאר סיבות האבן אים דערצו געבראכט, און וואס פאר ארגומענטן האט ער ארויסצוזעצן קעגן דעם אידישן פאלק? מיר האבן וועגן דעם צווישן אונז געשמועסט און געפארשט, מיר זענען אבער צו קיין רעזולטאט ניט געקומען. ענדליך האבן מיר באשלאסן ארויס מיט פשוטע קארטן און דעם בעל-דבר גופא פרעגן, וואס ער דענקט וועגן אידן. ווען מיר האבן אים צוגעדריקט צו דער וואנט און אים אויפגעפאדערט, אז ער זאל ארויס מיט קלארע ווערטער, פארוואס ער האט ניט ליב די אידן,.. האט ער גענוצט מיט אלע מיטלען זיך ארויסצודרייען פון צו געבן א דירעקטן ענטפער און גענומען פראטעסטירן פאר'ן בילבול וואס מיר ווילן אויף אים מאכן: ער איז ניט קיין אנטיסעמיט; דער בעסטער באווייז איז דאס, וואס בעת דעם דרייפוס-פראצעס איז ער געווען א פארבאפטער און הייסער דרייפוסאר.

—

— נו, דאס איז פארשטענדליך צוליב איערע רעליגיעזע איבערצייגונגען. האט אים פון אונזער זייט איינער געענטפערט. — איך איז נאך געלעגן אין טעם דער דרייפוס־ענין פון 18־טן יארהונדערט מיט דעם פראטעסטאנט ק א ל א ס, ניט אזוי?

— ניט נאר אלס פראטעסטאנט, נאר אויך אלס מענטש האט מיר מיין גערעכטיקייטס־געפיל דיקטירט צו זיין אויף דער זייט פון גערעכטן.

— אבער וואס פאר א געפיל באוועגט איך פיינט האבן די אידן? האט אים א צווייטער אונטערגעשטעלט א פיסל.

— אויב איר באשטייט אויף דעם, וועל איך אייך זאגן אמן. מיין אנטיפאטיע צו אידן שטאמט נאך פון דער ביבל. זיי זענען פון תמיד אן געווען א הארטנעקיק און ווידערשפעניק פאלק הן קעגן זייער גאט, הן קעגן זייערע פירער. זיי זענען שטענדיק געווען אומדאנקבאר פאר די טובות וואס ס'האט זיי געטאן יזן מסוגל געווען צו באליידיקן און שלאגן א נביא, וואס האט זיי געראטן וי אמבעסטן צו טאן; א צווייטן נביא האבן זיי אפילו פארשטיינערט און דערהרגעט אין מיטן הייליקן טעמפל פון גאט און א דריטן האבן זיי איבערגעענטפערט אין די הענט פון די רוימער אים צו קרייצן...

ביי די לעצטע ווערטער איז ער רויט געווארן פון פארדראס. ס'איז געווען קענטיק, אז ער האט מיט זיך פיל געקעמפט, איידער ער האט זיך באשלאסן ארויס מיט דער באשולדיקונג.

א ווײלע האבן אלע געשוויגן און זיך איבערגעקוקט. צולעצט האט דער שטענדיק שווייגנדיקער בערנארד זיך אנגערופן:

— ווען מ'זאל איערע ארגומענטן אננעמען פאר גילטיק, קומט אויס, אז פאר די ~~[illegible]~~ זינד וואס די אידן זענען מיט צוויי טויזנט עטליכע הונדערט יאר צוריק באגאנגען, אדער מיט א קנאפע צוויי טויזנט יאר, דארף מען זיי ביז היינט פיינט האבן. איר זענט דאן פיל ווייטער אוועק

230

70795

8.

פונם אלטן אידישן גאט גופא, וואס טראגט א שינאה פאר די זינד
און געדענקט די פארברעכן בלויז ביז'ן דריטן, העכסטנס ביז'ן
פערטן דור, — און איר צילט ווייט-ווייט אין די טויזנטער יארן אריין;
דאס איז זער לאגיש פון א מאדערנעם מענטשן... אויב אזוי, דארף
מען אויך האסן דאס גריכישע פאלק, וואס האבן דורך סם אומגעבראכט
סאקראטוס'ן, וואס איז, אפשר, פאר דער מענטשהייט געווען אזוי וויכ-
טיק, ווי דער נביא פון נצרת. — און דיזעלבע גריכן [illegible]
זענען אין זייער גלענצנדיקער עפאכע באגאנגען פיל אנדערע פארברעכן
און פארגעסן אסך אנדערע אומגערעכטיקייטן. נאך מער קומט צו האסן,
נאך אייער מיינונג, די רוימער פאר די פארברעכן און אומדאנקבארקייט
בנוגע זייערע פירער און טובה-טוער. — ניט נאר דער זיגער פון מאריטאן
און דער זיגער פון קארטאגא און האניבאל זענען געשטארבן פארשטויסן
און ווייט פון זייער אומדאנקבארעם פאטערלאנד, נאר אויך פיל אנדערע
גרויסע מענטשן. רעכענט איר פאראנטווארטליך אלע פראנצויזישע קאפ-
ליקן פון אונזער צייט פאר דער בלוטיקער בארטאלאמייער נאכט? אדער
פאר'ן טויט פון אדמיראל קאליני? פאר דעם פילאזאף ביער ראמוס?
קאן מען דען איצט אויסווארפן וועמען ס'ניט איז דעם טויט פון א
זשאנע ד'ארק, צי פון א עטיען דאלע אדער דעם אומגליק פון שעוואליע
דע לא באר? וועט נאך איצט איטליער וואגן צו ווארפן שטיינער אין פראנ-
צויזישן פאלק סיי פארזוימען, סיי פאר דעם רויטן טעראר בעת דער גרוי-
סער פראנצויזישער רעוואלוציע, פון וואס די פאריזער קאטאקאמבעס זע-
נען דער עדות ביז היינטיקן טאג?... ווער וועט זיך איצט נעמען באשול-
דיקן דאס פראנצויזישע פאלק פאר דעם פריצייטיקן טויט פונם פאעט
שעניע, פונם כעמיקער לאוואזיע און פונם פילאזאף קאנדארסע און
זייער גלייכן, ~~אלע~~ וועלכע די גילאטינע האט דאן אזוי אומברחמנותדיק געשניטן?
און איר באשולדיקט דאס אידישע פאלק פאר די פעלערן וואס זיי זענען בא-
גאנגען מיט טויזנטער יארן צוריק! און לאמיר צוגעבן, אז די אידן

831 70796

זענען זיך שלעכט באַגאַנגען מיט'ן נביא ירמיה: וואָלט איר זיך דען אצינד, אין איצטיקן מאָמענט, בעסער באַגאַנגען מיט אים, צי מיט אן אנדערן גרויסן מאַן, וואָס וואָלט זיך גענומען מישן אין דער אינערלעכער און אויסערלעכער פּאָליטיק פון אייער לאַנד און געשריגן צו מאַכן שלום, בעת דער פײַנט באַלאַגערט אײַערע פעלדער און שטעט? זאָל ר אָ מ א ן ר אָ ל א נ ד אָדער א נ א ט אָ ל פ ר א נ ס געווען אַרויסלאָזן אויפ-רופן צו די פראַנצויזן אין 14-טן יאָר בײַם קריטישן מאָמענט, ווען די אַרמייען פון קרוין-פּרינץ זענען געגאַנגען אויף פּאַריז, אַז מ'זאָל אַוועק-לעגן די וואָפן און זיך אונטערגעבן די דײַטשן.- ווי אַזוי וואָלט איר זיך מיט זיי געווען באַגאַנגען? וואָלט איר זיי ניט געווען פאַרשטײַנערט? און אויב מ'האָט געטייט אין בית-המקדש דעם נביא זכריה, האָבן שוין די אידן גענוג דערפאַר באַצאָלט מיט בלוט פון קליינע אומשולדיקע קינ-דער און אַלטע גרויע לײַט.

איצט וועגן קריסטוס'ן, וואָס איז בײַ אײַך דער שווערסטער פּונקט פון דער באַשולדיקונג. איך וואָלט אײַך נאָר בעטן נעמען דאָס בוך פון ר ע נ א ן „דאָס לעבן פון יעזוס'ן", אין וועלכן דער גרויסער און קלוגער געלערנטער גיט צו, אַז די אידן האָבן פאָלקאָם רעכט געהאַט צו באַשולדיקן קריסטוס'ן אין פאַריאַט, ווען ער האָט זיך געקאָנט אויס-דריקן בלויז, אַז ווען ער זאָל נאָר וועלן, וואָלט קיין שטיין מער ניט
פון
געבליבן פונם הייליקן טעמפּל און ירושלים.- ווער וואָלט אַנדערש גע-האַנדלט מיט איינעם וואָס דראָט צו צעשטערן דעם הייליקסטן טעמפּל און די באַליבטסטע שטאָט? ווען דאָס וואָלט געשען אין קולטורעלן פראַנקרײַך און איצטיקן יאָרהונדערט, וואָלט מען דאָך דאָס אויך ניט פאַרשוויגן! איבערהויפּט האָבן די אידן דאַן ניט געקאָנט שולדיק זײַן אין זײַן טויט: וואָלטן זיי געווען האָבן צו יענער צײַט אַביסל מאַכט צי אַפילו א קליינעם אײַנפלוס אויפ'ן רוימישן גובערנאַטאָר, וואָלטן זיי דאָך גע-ווען געפועלט, אַז די שענדלעכע אויפשריפט און לעסטערונג קעגן אידישן

232

70797

פאָלק, —ישו פון נצרת דער מלך פון די אידן —, וואָס האָט זיך געפו־
נען איבער דעם געהאנגענעם. זאל גלייך ארונטערגענומען ווערן און
זיי ניט מאכן צו שפּאָט, באווייזנדיק די אומבאהאָלפנקייט פון די אידן אין
זייער אייגענער שטאָט!..

צום לעצטן, וויל איך אייך זאָגן, מיין פריינט, אז וואָס שייך אייער
אנטיפּאטיע בנוגע די אידן איז פאראן גאָר אן אנדער סיבה, דיזעלבע
וואָס דער גרויסער פויער האָט געענטפערט א ר י ס ט י ד׳ן: איך
פערזענליך האָב צו אים גאָרניט, נאָר איך בין שוין מיד צו הערן
שטענדיק ריידן וועגן אריסטידן דעם גערעכטן.

אלע האָבן געווענדעט זייערע אויגן אויף ל אָ ר א נ ט׳ן ביי די
לעצטע ווערטער פון דעם „שטילן בערנארד״ן, צו זען וואָס פאר אן איינ־
דרוק זיי האָבן אויף אים געמאכט.

— איך האָב דאָך אייך צום אלעם ערשטן געזאָגט, —האָט ער זיך גע־
נומען דרייען —, אז איך האָב גאָר ניט אויסצוזעצן קעגן אידן און איך דאָ
באווייזן מיט׳ן פאקט, אז בין געווען א דרייפוסאר. וואָס נאָך ווילט איר
פון מיר? די ארגומענטן וואָס כ׳האָב ארויסגעזאָגט זענען דאָך ניט מיי־
נע, נאָר פון דער ביבל, און דאָס איז ניט מיין שולד וואָס אין דער
ביבל ווערט דערציילט, ווי די אידן האָבן גע׳הרג׳עט זייערע אייגענע נבי־
אים. אגב, קלויבט זיך אייך קיינער ניט ארויסצוטראָגן א פסק אויף
אייך פאר יענע זינד.

— נאָר איר רעכנט זיי צו אויף אונזער חשבון, ניט אזוי?

— איך פערזענליך האָב ניט פיל אידן געקענט, נאָר די וואָס
כ׳האָב באגעגנט האָב איך שטענדיק געטראָפן, סיי זומער סיי ווינטער,
מיט לאַנגע פוטערנע מאנטלען און אויפגעשטעלטע קאָלנער, און וואו
זיי זענען געשטאנען אדער געזעסן האָבן זיי געהאלטן אין איין קראַקן
און שפּייען, אזוי אז די גאל האָט זיך געקאָנט איבערקערן. איך גלויב

/אָלעמ געהאַנגען

פאָלק_ ישו דער מלך פון די אידן_ זאָל גליין ארונטערגענומען ווערן
און ניט מאכן צו שפּאָט דאָס אידישע פאָלק אין די אויגן פון די גריכן,
רוימער און אנדערע און

דעריבער, אַז אידן זענען ניט קײן שטאַרק זויבער פאָלק און גיבן כּלל ניט אַכטונג אויף היגיענע.

— איצט זענט איר אַרויס מיט קלאָרע װערטער, אָבער איר, אַלס געבילדעטער מענטש, װאָלט אַזױ געאײַלט ניט דאַרפן אַרויס־טראָגן אַ אורטײל װעגן גאַנצן פאָלק, זעענדיק פאַר זיך נאָך אײנצעלנע עקזעמפּלאַרן. — פאַרגעסט ניט, ערשטענס, אַז איר װאױנט אין דעם געפענטשטן זונען־געגענט פון פראַנקרײַך „לאַ קאָט ד׳אַזור״ — װאוהין מ׳קומען צו פאָרן קראַנקע אויף לונגען און אַנדערע פון דער גאַנצער װעלט זיך צו הײלן; די אידן װאָס איר האָט געזען בײַ אײַך זענען קראַנקע װאָס האָבן מורא פאַר אַ פאַרקילונג און זענען
מיט אויפגעשטעלטע קעלנער
דעריבער אָנגעטאָן אין פוטערס סײַ זומער סײַ װינטער; זײ שפּײַען און ראַכן ניט פאַר תּאַרגעניגן, נאָר מחמת אַזױ איז שױן די טבע פון די לונגען־קראַנקע, אַז זײ האַלטן אין אײן שפּײַען. צ׳ען דערפון אַ טלוס, אַז אַלע אידן זענען שמוציק איז ניט נאָר אומלאָגיש נאָך אויך בײַזװיליק. װאָס װאָלט איר געזאָגט, װען מיר באַשטעטיקן אײַך, אַז די פראַנצויזן זענען אַ פאָלק פון אַנאַלפאַבעטן, אָנװײַזנדיק אויף ז ש אַ נ אָ אָדער אַ נ י קָ? און װאָס װאָלט איר געענטפערט, װען מיר זאָגן: זעט װי אײַערע פראַנצויזן זענען שמוציק! — אָנװײַזנדיק דערבײַ אויף רענײ׳ן און אויף ז ש י ר אַ ר׳ן װעלכע האַלטן אין אײן קײַען טאַבאַק און שפּײַען אָן אויפהער אויף יעדן טריט און שריט! —

מיט אַ צײַט שפּעטער האָבן מיר זיך דערװאוסט פון זײַנע לאַנדסלײַט, אַז ער האָט געהאַט אַ קאָנקורענט, אַ איד׳ן, מיט װעלכן ער האָט זיך געהאַלטן אין אײן לאָדן װעגן אַ פּאַטענט אויף אַ כעמישער דערפינדונג, אויף װאָס בײדע האָבן פּרעטענדירט, און אַז דער איד האָט דעם פּראָצעס געװוּנען; דערבײַ האָט לאַראַנס פאַרלוירן אַסך געלט. דאַן

234

70799

איז פאר אונז אינגאנצן קלאָר געװאָרן זײן שינאה צו אידן.

איינמאָל, בעת מיר האָבן דיסקוטירט איבער די ענציקלאָ־פעדיסטן און איבער דער ליטעראַטור פון 18-טן יאָרהונדערט, רופט זיך אָפּ לאָרענס:

— נו, יאָ! װ א ָ ל ט ע ר איז געװען א פילאָזאָפישער געלערנטער און א שאַרפער מוח, האָט ער אױך ניט ליב געהאַט די אידן.

— פּראָטעסטאַנטן נאָך װייניקער — רופט זיך אָן איינער פון אונז.

— זײן סאַרקאַזם בנוגע די אידן איז פאַרשטענדליך — זאָגט פאָר א צווייטער — װייל װאָלטער האָט געװאָלט זײן קלוגער פונעם איד'ן און געזוכט יענעם צו באַװינדלען, — האָט ער געקריגן א פּסק פון זײן קעניגליכן חבר, װעמען ער פלעג זיך תמיד אונטערחנפענען. דאַן האָט ער אויסגעלאָזט זײן כעס אויף אַלע אידן. איר האָט געהאַט א אידן א קאָנקורענט, װעלכער איז געװען שטאַרקער פון איך, זוכט איר אויס־צולאָזן אייער צאָרן ~~אױף~~ אפן כלל ישראל דורך פאַרשיידענע אופנים. דער אונטערשייד צװישן איך און װאָלטער'ן איז דער, װאָס װאָלטער איז געװען א געניאַלער מענטש און א אַנטיסעמיט און איר זענט אַן אַנטיסעמיט גאָר קורץ. —

פון דעמאָלט אָן פלעג זיך לאָרענס היטן צו ריידן װעגן אידן און זיך באַנוצן אין זײן ריידן מיט ביבלישע פראַזען.

235

70800

ס'איז שוין נאָך האַלבע נאַכט, ס'בייט באַלד די וואַך. אין דרויסן איז אַ שטילער אָבער קנאַקנדיקער שטאַרקער פראָסט. די פולע לבנה איז אַרויסגעקראָכן פון די וואָלקנס און באַוויזן מיט איר מיסטישן צויבער-לעכן שיין דעם ווייסן שניי, וואָס איז נאָר וואָס אויסגעפאַלן און איינגעהילט אין אַ ליילעך דעם צעשעדיקטן-צע'מזיקט'ן באַרג מיט דעם אָפּגעפליקטן וואַלד, כּדי קיינער זאָל ניט אַרויסזען זייער נאַקעטקייט און שאַנד.. אַלע און אַלעס איז פאַרזונקען אין אַ טיפן שלאָף. בלויז מיר די וועכטער, זענען וואַכנדיק און דורכגעדרונגען פון אַ ניט-קלאָרן מטושטש'דיקן שרעק פאַר אַן אומבאַקאַנטן געפאַר, וואָס לויערט אויף אונדז פון אַלע זייטן. פון צייט צו צייט הערט זיך אַ גערויש, אַ מורמל: מיר געבן זיך דאַן פון זיך אַליין, אינסטינקטיוו אַ וואַרף צו אונדזער געווער, דאָס האַרץ קלאַפּט שנעל, די הענט טרייסלען זיך, ס'שווינדלט פאַר די אויגן און שרעקנדיקע בילדער מאָלן זיך אין קאָפּ מיט דער שנעלקייט פון אַ בליץ. מ'קומט צו צו די געפּלאָנטנע שטעכיקע דראָטן פאַרגעווייטע פון שניי, וועלכע געפינען זיך אַרום אונדזערע טראַנשייען; מ'הערט זיך איין, מ'קוקט זיך צו,— שאַ, שטיל.. מ'קערט זיך אום צוריק. אין אַ ווײַלע אַרום, ווידער אַ גערויש, שוין גאַנץ דײַטלעך. מ'לויפט ווידער צו אין שרעק צו די דראָטן — ערשט אַ ווילדער חזיר אָדער אַ קליינע הינדין האָט זיך דאָרטן פאַרטשעפּעט... די שטימונג ווערט בעסער. מיר וועלן שוין האָבן אַ פּאָר גוטע מאָלצייטן פון דער חיה. דער עיקר — די אָפיצירן זאָלן זיך דערפון ניט דערוויסן און בײַ אונדז צונעמען דעם געשמאַקן ביסן. אמת, ס'איז דאָ אַ געפאַר, אַז די דײַטשן זאָלן באַמערקן ווי מיר שלעפּן זיך מיט דער חיה און אָנהייבן צו שיסן,— אָבער דאָס שטעלט אונדז ניט אָפּ. מיר קערן זיך אום צוריק, מאַכן זיך פאַר היימלעכקייט אַ קליין פײַערל, וואָס רויכערט מער ווי עס ברענט, זעצן זיך דערבײַ אַרום, רײַבן די אויגן פונם רויך

70801

און בלאזן אלע רגע אונטער דאס פייער, ס'זאל ניט פארלאשן ווערן.
זייענדיק אזוי און ווארעמענדיק זיך בײַם צאנקנדן פייערל, ~~עלע~~ קוקנדיק
אויף די קליינע וואלקנדלעך רויך, — שוועבן ארויף ~~עלעלע~~ [אין] זכרון אפ־
געריסענע בילדער, פארגעסענע שוידערלעכע פאסירונגען. יעדער דער־
ציילט וואס מיט אים האט פאסירט, וואס ער האט איבערגעלעבט. און יעדער
האט צו דערציילן און צו דערציילן — מ'שעפט זיך גאר ניט אויס.

איינער פון אונז, וואס האט מיטגעמאכט די מארנע־שלאכט, דערציילט:
ווען זיי זענען איבערגעגאנגען דעם טייך מארנע, האבן זיי ערשט געזען
וואסערע חורבנות די ארטילעריע האט אנגעמאכט. אויף יעדן טריט און
שריט האבן זיי זיך אנגעשטויסן אויף הויפנס טויטע מענטשן. אין איי־
ניקע דייטשע טראנשייען האבן זיי געטראפן גאנצע רייען שטייענדיקע
דייטשן פארסטארטשעטע און פארגליווערטע: איניקע האלטנדיק דאס גע־
ווער גרייט צו שיסן, אנדערע שטייענדיק אויף די קניעס און צילנדיק
זיך. דאס ערגסטע איז אבער געווען צו זען די לעבעדיק געבליבענע.
אלע זענען זיי געווען געריירט פון זינען. איניקע האבן געהאט אי־
בערגעקערטע ווילדע אויגן, אנדערע האבן ווי משוגענע הינט ארויס־
געשטעקט די צונגען און דער שוים האט גערינען פון זייער מויל.
איניקע זענען ארומגעלאפן און געדרייט מיט די קעפ און אלע זייטן.
אנדערע זענען געקראכן ווי חיות אויף אלע פיר. די פארוואונדעטע האבן
זיך געוואלגערט צווישן די טויטע און אויף זיי און יאמערלעך געשריגן,
געבעטן מ'זאל זיי ראטעווען, — אבער קיינער האט זיך צו זיי ניט צוגע־
רירט. מ'האט ניט געקאנט אונטערשיידן פון פראנצויזישע ביז דייטשע
טויטע און פארוואונדעטע. — ~~עלעלע~~ [זיי זענען] געווען אויסגעמישט אין איין קאשע.
~~עלך~~ ס'זענען געבליבן נאכן קריג בלויז 12 מאן פון א קאמפאניע,
75 פון א באטאליאן; איניקע רעגימענטן זענען אינגאנצן פארניכ־
טעט געווארן.

237

70802

א צװײטער פון אונדז, װעלכער איז געװען פארװונדעט בײ דער מארנע-
שלאכט, דערצײלט װי ער איז געלעגן מיט א אָפענער װונד דרײ טעג אויפ'ן
שלאכט-פעלד.— ארום אים זענען געלעגן טויטע און פארװונדעטע, װעלכע
זענען אין גרויסע לײדן אויסגעגאנגען. אסך פון די פארװונדעטע האָבן
זיך געבעטן בײ די דורכגײענדע מיט די אויגן און מיט די הענט, אז
זײ זאָלן זײ דערשיסן, כדי ניט צו שטארבן מיט אזא לאנגזאמען מארטי-
רער-טויט, צוזעענדיק װי אנדערע גײען אוים אין שרעקלעכע לײדן און
װארטנדיק אויף דעמזעלבן גורל. אײנער א סערזשאנט, װאָס איז פון א
קויל בלינד געװאָרן אויף בײדע אויגן, איז ארומגעגאנגען די גאנצע
צײט איבער'ן פעלד און זיך געדרײט אויף אײן אָרט, אָנשלאָגנדיק זיך
אלע װײלע אין א פארװונדעטן אָדער א טויט'ן און פאלנדיק צו דר ערד.—
נעבן אים, דעם פארװונדעטן, לינקס, איז געלעגן אײנער װאָס איז פאר-
װונדעט געװאָרן אין בײדע פיס; אײן פוס איז אינגאנצן געװען אָפגעטײלט
פונם קערפער, דער צװײטער האָט נאָכגעהאָנגען אויף א פאָר דינע אָדערן.
און דער מענטש האָט מיט זײנע אויגן געזען, װי זײן אָפגעטײלטער פוס
בײט אלע װײלע זײן קאָליר פון רויט אויף בלוי און געל; דער צװײטער
טאָג— װערם קריכן שוין אויפ'ן פוס. ער איז געלעגן און געװאַרט
אויפ'ן טויט, װאָס זאָל אים שוין צומאכן די אויגן. א רגע פאר'ן
טויט, האָט ער זיך געערװוט אויפצוהײבן, זיך געריסן אין דער זײט
פון זײן פוס— און באלד אויסגעגאנגען.

און אנדערער דערצײלט, װי ער האָט געזען די שװארצע פון סינעגאל
אָפשנײדן קעפ, אויגן און נעזער פון טויטע דײטשן. אויף דער פראגע,
צו װאָס זײ טוען דאָס, האָבן זײ געענטפערט, אז זײ װעלן די מתנות
אהײם פירן און זיך האָבן מיט װאָס צו באריטען; אויסער דעם, װעלן
זײ די קעפ אויפסילן אויף א שטריקל, אלס א צירונג, און די נעזער
און אויגן װעלן זײ אויסטרוקענען און אָנטון אויף די העלזער: דאָס

איז א סגולה פאַר שדים און פאַרשידענע קראַנקייטן. — איינער א„שיסער״,
א קאַביל, האָט זיך באַרימט, אַז ער האָט אָפּגעשניטן פון א לעבעדיקן
דייטש, א פאַרוואונדעטן, ביידע אויערן און זיי אויפגעגעסן. „אָבער-
האָט ער זיך באַקלאָגט — איך האָב מיך אָפּגענאַרט: כ׳האָב געמיינט, אַז
די אויערן פון די דייטשן דאַרפן זיין געשמאַקער, ווי זיי זענען עס
גערוען״...

— דאָס איז ניט קיין קריג, נאָר א שחיטה, א מאַסן-אויסשלאַכ-
טונג — רופט זיך אָפּ איינער. און ער גיט איבער זיינע איינדרוקן פון
, וועלכע זע-
דער דינסט אינ׳ם 37-טן רעגימענט פון די
נען פיל ווילדער און באַרבאַרישער פון די אַפריקאַנער. ביי זיי איז
א פּרינציפּ, ניט צו נעמען קיינע געפאַנגענע און טויטן דעם שונא אפילו
ווען יענער גיט זיך אונטער. זיי זענען באַרימט מיט זייער אַכזריות
ניט נאָר עעצ לגבי זייערע קעגנער; אפילו מיט זייערע אייגענע פּראַנ-
צויזן באַנעמען זיי זיך גראָב און שלעכט. דער בירגערמייסטער פון
דעם שטעטל ס האָט געגעבן דער מיליטערישער מאַכט טויזנט פראַנק,
אַז מ׳זאָל זיי אַוועקנעמען פונם שטעטל, וואו זיי האָבן געזאָלט האָבן רו
אַכט טעג. ווען זיי קומען אַריין אין א דאָרף צי א שטעטל, גנב׳ענען זיי
און רויבן אַוועק אַלעס וואָס זיי טרעפן אויף זייער וועג, שענדן פרויען
און מיידלעך, ניט דורכלאָזנדיק אפילו גאָר אַלטע פרויען; ס׳ווערט דאַן
פאַרמאַכט אין שטעטל טיר און טויער, קיין מענטש ווייזט זיך ניט אַרויס
אויף דער גאַס. קאָן מען זיך שוין משער זיין, וואָס אַזעלכע פאַרשויינען
זענען מסוגל אָפּצוטאָן אין די מקומות וואָס זיי פאַרנעמען ביים פיינט!
[illegible]
[illegible]

— דאַרפט איר דערציילן, וואָס די ווילדע נעגערן טוען אָפּ [illegible]
[illegible] מיט מענטשן — הערט בעסער אויס, וואָס מיר, ציווילי-
זירטע פראַנצויזן האָבן געטאָן — רופט זיך אָן איינער פון אונז.

דאס איז געווען ביי דער אטאקע פון פ ו ט נ ע ל. מ׳האט אונז ארויס-
גענומען לאנגע קצבים-מעסערס און געהייסן מיט זיי אויסצושעכטן די
דייטשן, ווען אונז וועט זיך איינגעבן אריינצודרינגען אין זייערע שוץ-
גריבער. שרעקלעך איז געווען צו זען, ווי די דייטשן זענען ווי די פאר׳-
סמ׳טע מייז ארומגעלאפן, זיך געבעטן און געשריגן: „קאפוט, פראנצויזן
קאפוט קאמעראדן!״— און מיר האבן זיי ווי די שאף אויסגעקוילעט. איי-
נער פון מיין קאמפאניע האט געבראכט צוויי לעבעדיקע דייטשן, וועלכע ער
האט דאס הארץ ניט געהאט צו דערשטעכן. האט דער קאפיטאן ארויסגע-
נומען זיין רעוואלווער און זיי אויפ׳ן ארט דערשאסן. און צום סאל-
דאט האט ער זיך אנגערופן: „אויב דו וועסט נאך אמאל ברענגען לעבע-
דיקע הינט, וועסטו האבן אזא סוף ווי זיי;— וואס דארפן מיר זיי, אז
זיי זאלן עסן אונזער ברויט?..״

איינער אן אפיציר, וועלכער האלט אין איין שרייען אז מיר קעמפן
פאר דער ציוויליזאציע, האט באפוילן אויסצושטעלן אין איין שורה 25
אומבאוואפנטע דייטשע געפאנגענע און מיט׳ן רעוואלווער אין דער האנט
זיך גענומען איינציקווייז זיי צו דערשיסן: איניקע פון זיי זענען דער-
ביי געפאלן אויף זייערע קניעס, געוויינט און געבעטן אז מ׳זאל זיי
שענקען דאס לעבן,— אבער דער קאלטער מערדער איז געווען הארט ווי
א שטיין און זיי אלע אומגעבראכט.

אן אנדער אפיציר, ליגנדיק פארוואונדעט, האט געהייסן זיך ברענ-
גען דייטשע געפאנגענע און זיי אויסגעשאסן.

א דריטער האט געהייסן דערענדיקן צום טויט די פארוואונדעטע
דייטשן; ווען דער סאלדאט איז צוגעקומען צו איינעם א דייטש וואס איז
געלעגן מיט א צעבראכענעם פוס, האט אים דער לעצטער ארומגענומען
ביים פוס, אים געקושט און געוויינט און, אזוי קושנדיק זיין שטיוול,
איז ער פונם סאלדאט דערשטאכן געווארן.

אנדערע, מער „פראקטישע״ אפיצירן, האבן אויסגעשטעלט די דייטשע
געפאנגענע פארויס פאר זייערע סאלדאטן און זיי געהייסן גיין קעגן

די קוילן פון זייערע ברידער.

וועגן די גרויזאמקייטן און גרוילטאטן פון די פשוטע סאלדאטן איז שוין איבעריק צו ריידן. דער חשק צו דערשיסן און דערשטעכן מענטשן וואס קאנען זיך ניט ווערן איז דערגאנגען ביי זיי ביז א שרעקלעכער לייבנ-שאפט.

אין איין שוץ-גריב האט מיר געטראפן עטלעכע-און-צוואנציק דייטשן מיר האבן באלד גענומען עטלעכע זעק מיט ערד און פארמויערט דער ארייג-גאנג פון גריב. ס'איז געווען א שרעק צו הערן די קולות פון די פאר-שפארטע, וועלכע האבן זיך געבעטן, מ'זאל זיי ארויסלאזן. זיי זענען אזוי דערשטיקט און באגראבן געווארן לעבעדיקערהייד. אין א צווייטן שוץ-גריב האבן מיר געטראפן אנדערע דייטשן; מיר האבן אהין אריינגעווארפן עטלעכע גראנאטן, זענען זיי אויך שטיקער צעריסן געווארן.

מיר פראנצויזן האלטן אין איין שרייען, אז די דייטשן זענען באר-בארן, אז זיי [illegible] פארברענען שטעט, דערפער און קאטעדראלן, --בעת מיר באגייען זיך ניט בעסער מיט אונזערע אייגענע בירגער אין אונזער אייגן לאנד.-- אינם „טאג פון די טויטע" זענען זיך צונויפגעגאנגען די דייטשן פון דעם פארנומענעם פראנצויזישן שטעטל אין דער דארטיקער קירכע מזכיר זיין די נשמות פון זייערע טויטע; באגלייך מיט זיי זענען אין דער קירכע געווען א מאסע פראנצויזישע פרויען און קינדער, וואס זענען געקומען בעטן פאר זייערע טויטע מענער, פאטער'ס און ברידער. דער קאפיטאן פון אונזער ארטילעריע האט דאן געגעבן אן ארדער צו שיסן אויף דער קירכע. ס'האט ניט געהאלפן קיין געבעט און קיין געוויין פון די סאלדאטן. ארטיקע פראנצויזן, וועלכע האבן געהאט אינם שטעטל זייערע פרויען און קינדער. דער קאפיטאן האט נאך געדראט מיט פעלד-געריכט די-יעניקע וואס האבן זיך געקווענקלט צו שיסן אויף זייער געבורטס-שטעטל.

דאס פערל איז דערווייל אינגאנצן פארלאשן געווארן. די

די קוילן פון זייערע ברידער.

וועגן די גרוילטאטן און גרויזאמקייטן פון די פשוטע סאָלדאטן ~~פון/די/פשוטע/סאָלדאטן~~ איז שוין איבעריק צו ריידן. די אומנויטיקע רציחות זענען דערגאנגען ביז ליידנשאפט ביי זיי צו טויטן די וואָס קאָנען זיך ניט ווערן.

7/ו 241 70806

לבנה האָט זיך באַהאַלטן אונטער שװערע װאָלקנס. א קאַלטער װינט האָט אָנגעהויבן צו בלאָזן. מיר האָבן זיך אויפגעהויבן פון די ערטער און גענומען שפּאַנען.

אין די וואַגעזען-בערג

70807

פון אָקטאָבער 1915 יאָר ביז מאַרץ 1916 איז אויף אונזער בערגיגן סעקטאָר נאָך געווען צו דערליידן. ס'פלעג באָמבאַרדירן פון צייט צו צייט מיט טאָרפּעדן, מיט בערג-אַרטילעריע און ביי יעדער באָמבאַרדירונג פלעגן זיין קרבנות, אַמאָל מער אַמאָל ווייניקער; און אז די טאָרפּעדן און באָמבעס האָבן ניט גענוג צופרידנגעשטעלט, האָט מען געמינעווט די בערג מיט דינאַמיט, און פון צייט צו צייט פלעגן שפּרינגען אין דער לופטן גאַנצע טראַנשייען מיט סאָלדאַטן, מערסטענס שלאָפנדע, ווייל ס'פלעג אויפרייסן אין די נאַכט-שטונדן, -און אזוי אַרום פלעגן אַוועקווישן ווערן גאַנצע באַטאַליאָנען פון סטר-חיים...

אין טאָקע געווען גרויסע צרות, ווייל שטענדיג איז מען געזעסען אויף א פייער-שפּייענדן וואולקאַן.. מילא, געגען די באָמבעס, טאָרפּעדן, שראַפּנעלן און האַרמאַטן האָט מען נאָך ווי אזוי ס'ניט איז געפונען א מיטל: ס'פלעג אויסגראָבן טיפע שוץ-גריבער אין די טרענשעס, ווי מייזען-לעכער, און זיך דאָרטן באַגראָבן. אָבער ווי שיצט מען זיך געגן מינעס? -אין מיט'ן דערינען, אין א מיט'ן דערנאַכט, גיט א דונער- און מ'ווערט פאַרשיט לעבעדיגערהייד אין די מייזען-לעכער אָהן א קרעכץ אפילו. האָט מען געלעבט די גאַנצע צייט אין א טויט-שרעק.

אַמאָל פלעגן זיך טרעפן די בערג-גראָבער, א 40-50 מעטער אין דער טיף, מיט זייערע געגנער די דייטשן, און פלעגן אין דער טיפעניש שליסן שלום מיט אנאנדער. ווען אָבער מ'האָט זיך ניט געקאָנט צוזאַמענריידן, איז כל הקודם זכה-- ווער פון די געגנער איז געווען פלינקער און זיך געקאָנט אַרויסראַטעווען, האָט נאָך געזען די ליכטיגע שיין, בעת די אַנדערע זענען אויפגעריסן געוואָרן פון דינאַמיט...

אויסער דאָס שטענדיגע לעבן אין טויט-שרעק צושפּרינגען

~~260~~ 243 26 70808

ווערן פון א דינאמיט-מינע אדער צעשמעטערט ווערן פון א טאָרפּעדע, איז ניט געווען געפעהרליך אויף אונזער סעקטאָר. שפּעטע אטאַקען זיינען ניט פאַרגעקומען אזוי אָפט, ווי אין אנדערע סעקטאָרען, און די דינסט איז אויך ניט געווען איבער די כּוחות, וואו אין אנדערע ערטער, וואו די סאָלדאַ-טען האָבען ניט געהאַט קיין מינוט רוה די גאַנצע צייט פון דעם טראַנשעע-לע-בען.. ס'האָט מיט די דייטשען געשלאָגען א שפּילען וואַפענשטילשטאַנד..

באַלד ווי נאָר דער פראָסט האָט גענומען נאָכלאָזען צו ביסלעך און דער שנעע, וואָס איז געליגען זייט חדשים, האָט גענומען לאָזען, האָט מען גענומען טראַכטען פון נייע אטאַקעס מיט פרישע צעהנער טויזענטער קרבנות...

ס'האָט געבראַכט א נייעם סיסטעם באָמבעס, נאָר וואָס „פון דער נאָדעל אַרויס", און מיר האָבען געזאָלט זיין די קאָסטאָטערס און אויס-ברענגען די „סחורה"...

244

70809

די בערג-לעגענדעס..

ווען מיר זענען ביז דער העלפט די בערג ארויפגעשטיגן, האט
זיך דער הימעל שוין געהאט אויסגעלויטערט. לאנגע פאראלעלע פאסן
פון רויטע, העל-געלע און טונקל-בלויע ליכטע וואלקנדלעך האבן פאר-
דעקט דעם ווייטן האריזאנט און אנגעזאגט די בשורה פונ'ם טאג-אויפ-
גאנג. — רעכטס פון אונזער וועג האט זיך געשלענגלט א שמאל שטעג-
לע, וואס האט זיך פארצווייגט אין פארשידענע ריכטונגען. אויף דעם
שטעג זענען געגאנגען צוויי יונגע קינדער-ארבעטער, דארע, אויסגעטרוקנ-
טע, אויסגעמוטשעטע, מיט פארזארגטע פנימ'ער ווי דערוואקסענע מענטשן.
נאך זיי, מיט א 20 טריט פון אונטן, האט זיך געשלעפט אן אלטער איינ-
געבויגענער מאן, שוין האלב בלינד. ער איז געגאנגען ניט זיכער, אנ-
געליינט אויף א שטעקן און געטאפט דעם וועג. די קינדער זענען אלע
ווײלע געבליבן שטיין, זיך אומקוקנדיק אויף צוריק, און מיט אומגע-
דולד אפגעווארט דעם אלטן מאן. דער זיידע מיט די אייניקלעך זענען
קארב
געגאנגען צוזאמען ארבעטן אין די שאכטעס. יעדער האט געטראגן זיין
שפייז אויפ'ן גאנצן טאג, וואס איז באשטאנען פון א פלעשל ביר אדער
מילך, א קאלטן זופ און א געמיזע. אט אזוי גייען זיי דעמזעלבן וועג
פון קינדהייט אן ביז'ן קבר. דיזעלבע טראדיציעס און מנהגים ביי אלע
בערג-לייט. זיי ארבעטן ווי די קראטן אונטער דער ערד און לעבן ווי
צוגעשמידט צו זייערע ערטער. ס'טרעפט אויך, אז די שווארצע אונטערערדי-
שע היילן, וואו זיי ארבעטן, ווערן זייערע קברים. ווען איך האב זיי פון
אויג פארלוירן און א קוק געטאן אויף דער נאר וואס אויפגעגאנגענער
פרעכטיקער זון, האב איך מיך געחידושט, וואס מענטשן וועלכע לעבן

אין אזא גליקלעכער געגענט פון מילדער זון, צויבערנדיקער לאנדשאפט
און געזונטער פרישער לופט זאָלן זיין אזוי אויסגעמוטשעט און פאר-
קריפּלט... פאַרוואָס לעבן זיי אזא אָרעם לעבן פון נויט און הונגער אין
דער צייט וואָס די בערג, די פעלדער און וועלדער זענען אזוי פרוכטבאַר?..
וואוהין קומען די רייכקייטן אהין?..

מיר האָבן דערגרייכט דעם שפּיץ פון דעם בארג. דאָס אויג האָט זיך
גאָרנישט געקאָנט אָנזעטיקן מיט דער שיינער פּאַנאָראַמע וואָס האָט זיך פאר
אונז אנטפּלעקט. די פאַנטאַסטישע מעשה'לעך און לעגענדעס פון דער קינד-
הייט וועגן צויבער-שלעסער און הענגענדיקע אין דער לופטן פּאַלאַצן האָבן
אויפגעוואַכט און באַקומען לעבן. איך בלאָנדזשע ארום אין א פּרעכטיקן
גאָרטן פאַרפלאַנצט פון כל'ערליי פרוכט-ביימער און שמעקנדיקע בלו-
מען וואָס קיין אויג האָט נאָך ניט געזען. איך קום צו צו א קרישטאָלע-
נעם טייך. פון יענער זייט טייך געפינט זיך א שלאָס. איך קום צו צום
שלאָס, עפנט זיך די טיר פון זיך אויף און קליינע ווייסע מלאכים'לעך
נעמען מיך ארויף אויף זייערע פליגעל און טראָגן מיך אהין אריין.
זיי ברענגען מיך אריין אין א צימער פון איידלשטיינער און פירן מיך
צו צו א פּרינצעסין, וועלכע זיצט אָנגעלייגט אויף איר גאָלדן בעטל.
„דאָס איז דיין כלה" רוימען זיי מיר אריין אין אויער. זיי לאָזן מיך
אָבער צו דער כלה ניט צו, און פירן מיך אריין אין אן אנדער שעמערירנדן
צימער, וואו ס'זענען אויסגעשפּרייט רייכע טעפּיכער, אויף וועלכע ס'זיצן
אין קינסטלערישע פּאָזעס שיינע מלאכים'לעך און שפּילן זיך. „דאָס זע-
נען דיינע קינדערלעך", זאָגן מיר מיינע באַגלייטער א סוד אין אויער
און שטעלן מיך אוועק אויף א טעראַסע. איך קוק מיך ארום: איך שטיי
גאָר אויף א הויכן ריזיקן בארג; ארום בארג ציען זיך רינגען פון
נידעריקערע בערג מיט פעלזיקע שפּיצן, אין די טאָלן פון וועלכע ס'ליגן
צעוואָרפן דערפער און שטעטלעך , וואָס זעען אויס פון דער הויך ווי קינ-
דער-שפּילעכלעך. די מענטשן ווייזן אויס ווי מילבן וואָס קריכן אויף

— וואס וועלן מיר, ניט דאַ אַרומשלעפּן, וויסן די טויטע קערפּער, און
די דאנסע וואו זיי דרייטן באַנדע. א לאַמיר טרויען וויין מיט'ן פריי־
ען פעלד, וואס האָט דען זיין ערגער, האָט אונדזער איזאָלירטער זע־
קטאָר.

דער פּראָבלעם איז באַלד אָנגענומען געוואָרן און מיר האָבן זיך

דער ערד. איך קוק פֿון אויװן אַראָפּ אויף זײער האַנדלען און װאַנדלען,
אויף זײערע קלײנינקע פֿרײדן און לײדן און פֿיל.. איך בין אַ גאָט,
אַ שטאַרקער פֿרײער גאָט, און איך פֿרײ מיך װאָס בין אַזוי װײט, אַזוי
הויך פֿון די קלײנע מענטשעלעך אין טאָל און אין אָפּגרונט. כ׳האָב
מיך פּלוצלונג דערמאָנט, װי, דערזעענדיק זומער-צײט אויפ׳ן פֿרײען
פֿעלד אָדער לאָן אַ מילבן-נעסט, פֿלעג איך אַלס קינד ליב האָבן מיט
אַ שטעקעלע צו צעװאַרפֿן זײער פֿעסטונג און צענעמען זײערע װאוינונגען;
די מילבן האָבן זיך אין שרעק גענומען לויפֿן, און איך האָט געקװעלט
לײדנשאַפֿטלעכן
פֿון זײער אומבאַהאָלפֿנקײט. אַ שטאַרקער חשק האָב איך איצט געהאַט דאָס-
זעלבע צו טאָן: נעמען אַ גרויסן שטעקן, שאַרן מיט אים אין די טאָלן
און גריבער און אויסמישן די מילבן-מענטשן צוזאַמען מיט זײערע
װאוינונגען און מוירן, קװעלנדיק דערבײ און האָבנדיק פֿאַרגעניגן פֿון
זײער פּאַניקע און אומבאַהאָלפֿנקײט.

מײן באַגלײטער, װאָס האָט גוט געקענט די געגענט, רופֿט זיך אָן
צו מיר, אָנװײזנדיק אויף אַ באַרג װאָס האָט אַריבערגעקוקט אונזערן:
— אָט אַ דער באַרג הײסט „לא בעל פּי”— „דאָס שענע מײדל”. װעגן
קינד
דעם באַרג גײט אַרום אַזאַ לעגענדע: אַמאָל האָט אויף אים געװאוינט אַ לאָז
פּאָרפֿאָלק אײנזאַם און אָפּגעזונדערט פֿון דער גאַנצער װעלט. זײ זענען
געװען זער ערלעכע מענטשן; דער מאַן פֿלעג שװער אַרבעטן אין פֿעלד, די
פֿרוי פֿלעג פּאַשן די פֿיך. װען דער מאַן פֿלעג מיט דער נאַכט צוגלײך
אהײם קומען, פֿלעג ער טרעפֿן זײן פֿרוי פֿאַרװײנט-פֿאַרזאָרגט איבער דעם
װאָס זײ האָבן קײן קינד ניט און ס׳איז ניטאָ מיט װעמען אַ װאָרט אויס-
צורײדן אויף אַזאַ הויכן באַרג, װײט פֿון אַ ישוב. דער מאַן פֿלעג
זי טרײסטן, זײנע װערטער האָבן אָבער קײן פּעולה ניט געהאַט. אַזוי איז
אַװעקגעגאַנגען אַ צײט מיט יאָרן, ביז אײנמאָל האָט זי אָנגעהויבן צו
שװאַנגערן . װען דאָס קינד איז אויף דער װעלט געקומען, האָט זי אויס-

וידבר אלהים
את כל
הדברים האלה
לאמר:
אנכי יהוה
אלהיך
אשר הוצאתיך
מארץ מצרים
מבית עבדים:
לא יהיה לך
אלהים אחרים
על פני:
לא תעשה לך
פסל
וכל תמונה
אשר
בשמים
ממעל
ואשר
בארץ מתחת
ואשר במים מתחת
לארץ:
לא תשתחוה
להם
ולא תעבדם
כי אנכי
יהוה אלהיך

ווײַטענס האָט ער געזען, ווי אַ בּאָרוויס מײדל מיט צעלאָזענע שוואַרצע האָר
האָט זיך געלאָזט לויפן צו דער „ווײַסער גאַנדז" ,_ אַ באַרג וואָס ליגט אין
דרום פונם „שענעם מײדל"_ און ווערט דאָרטן פאַרשוואונדען... און מער
האָט מען זי שוין אויף דעם פעלז ניט געזען...

„ווײַסע גאַנדז" הײסט דער באַרג דערפאַר וואָס, זײַענדיק איינגאַנצן פאַר_
דעקט מיט שנײ, אויסער זײַן פעלז, זעט ער־אויס, ווען מ'קוקט אויף
אים פונם פעלז פון „דעם שענעם מײדל", ווי אַ שווימענדיקע ווײַסע גאַנדז, וואָס
בלויז דער שנאָבּעל אירער איז שוואַרץ . די אַלטע אײַנוווינער אַרום דעם
דאָזיקן באַרג דערצײלן, אַז זינט דער יעגער האָט דאָס מײדל פאַרטריבן פון
דעם אײַנזאַמען בוים האָט זי זיך אויף „דער ווײַסער גאַנדז" אויפגעהאַלטן,
אין דער הײל פונם פעלז וואָס זעט אויס ווי אַ פויגל־שנאָבּל האָט זי גע_
וואוינט. די וואַלד־ און בערג־חיות פון אַרום פלעגן זיך צו איר פאַר_
זאַמלען צו הערן איר שפּילן און זינגען. און די חיות פלעגן אַרויס_
לאָזן אַזעלכע קולות, אַז ס'איז געווען אַ שרעק צו הערן. אפילו די
יעגער האָבן מורא געהאַט אהין אַרויפצוקלעטערן...

ווײַסע קלאָרע וואָלקענדלעך האָבן געשוועבט איבער מיר אויפ'ן העל-
בלויען פאַר'חלומ'טן הימעל און ווײַסע, לײַכטע און קלאָרע געדאַנקען
האָבן זיך געשוועבט אין מײַן קאָפּ...

— גיב אַ קוק אין מזרח־זײַט_ זעצט פאָר מײַן באַגלײטער_: אַ
שטאַרקער ריז שטרעקט אויס זײַן שטאָלצן שלאַנקן פעלזן־קאָפּ און קוקט
אַריבער זײַנע ברידער־בערג וואָס רינגלען אים אַרום. דעם באַרג רופט
מען „ לאַ מער האַנרי" — „די מוטער פון האַנרי". פאַרשידענע לעגענ_
דעם זענען וועגן דעם באַרג פאַראַן, אָבער די פּאָפּולערסטע פון זײ איז
פאָלגענדע:

אין דער צײַט פון מיטלאַלטער האָט אין די געגענטן רעגירט
אַ פירשט. ער איז געווען אַ גרויסער העלד, אין אַלע שלאַכטן געזיגט

249

70813

און פיל לענדער און שלעסער איינגענומען. נאר אזוי ווי ער איז גע_
ווען א גרויסער העלד, אזוי איז ער געווען א גרויזאמער און ווילדער
טיראן. ער האט ניט נאר אונטערדריקט די פרעמדע לענדער, נאר אויך
געווען שלעכט און גרויזאם צו זיינע אייגענע אונטערטאנען. ער האט
אויף די לעצטע ארויסגעלעגט גרויסע אפצאלונגען און פלעג זיי פאר
דער מינדסטער זאך הייסן שמייסן. פארמאגט האט דער ירושה איין-איינצי-
פון זיין פארשטארבענער פרוי
קע טאכטער; א זון איז ביי אים נאך קינדווייז פארפאלן געווארן צו_
זאמען מיט זיין באנע און אלע זיינע באמיאונגען אים אויפצוזוכן האבן
זיך אויסגעלאזט מיט גארניט. די טאכטער איז געווען דער היפך פונם
פאטער. זי פלעג צעטיילן אלעס וואס דער פאטער האט צוגענומען ביים
פאלק צווישן די ארעמע איינוואוינער פון די ארומיקע בערג. זי איז גע_
ווען זער שען, קלוג און דערביי גוט און געטריי צו יעדעם איינעם. זי
האט ליב געהאט איר פאלק, זי האט געלעבט צווישן זיי, עזר פלעג זיך
פרייען אויף זייערע שמחותאון טרויערן אין זייערע טרויער-טעג. ערב
יעדן יום-טוב פלעג זי פארטיילן צווישן דעם פארזאמלטן עולם מעל,
וויין און אנדערע שפייזן, כדי דעם פאלק זאל גארניט אויספעלן אויף
יום-טוב. זי פלעג זיך חבר׳ן מיט די מיידלעך פון פאלק, מיט זיי צו_
זאמען ארבעטן אין פעלד און פאשן די פיך. ווען מ׳האט אראפגענומען
די תבואה פון פעלד און זי אריינגעבראכט אין שייער, פלעג זי צוזא_
מען מיט׳ן גאנצן עולם זיך פרייען און פארוויילן זיך.

נים ווייט פונם בארג, וואו די פרינצעסין פלעג מיט אירע חבר׳טעס
פאשן די בהמות, האט עזר געלעבט אין א הייל פון א פעלז, וואס איז גע_
ווען העכער פון אלע ארומיקע פעלזן, א יונגער פאסטוך מיט זיין אלטער
מוטער. ער האט זיך דערנערט מיט זיין מוטער פון די מאגערע פרנסות
וואס ער פלעג באקומען פונם רייכן פיך-אייגנטימער, וועמענס בהמות ער
האט געפאשעט. ער פלעג נאר איינמאל אין יאר זיך ווייזן אין דארף וואס
אין טאל; דאס איז געווען ווען ער פלעג אנהויב הערבסט אפפירן די

שאָף און רינדער וואָס ער האָט א גאַנצן זומער אויסגעפּאַשעט.
די איינוואוינער פונם טאָל פלעגן דאַן באַוואונדערן זיין שענקייט, ווי
אויך זיין גבורה: מ׳פלעג דערציילן, אז ער האָט איינמאָל מיט זיינע הענט
אויף צוויען צעריסן א וואָלף און אז אן אנדער מאָל האָט ער א גרויסן
ווילדן חזיר פאַר א פוס אָנגענומען , אים אויפגעהויבן און אַרונטער-
געוואָרפן פון באַרג. דערצו האָט ער נאָך וואונדערבאַר שען געזונגען
און אויסגעשפּילט אויף זיין פלייט וואָס ער האָט זיך געמאַכט די שענסטע
מעלאָדיעס, ווען ער האָט זיך איינער אליין אויף די בערג געפונען...

איינמאָל איז דעם פירשטס טאָכטער, שפּילנדיק מיט אירע
חבריטעס, פאַרבלאָנדזשעט געוואָרן אין טיפקייט פון וואַלד, וועלכער האָט
זיך אַרום די בערג געפונען. זי האָט זיך געוואָרפן אין אַלע זייטן, האָט
אָבער קיין אויסוועג ניט געפונען. זי האָט זיך דאַן אַנידערגעלעגט אויף
דער ערד, צוגעלעגט צו איר אן אויער און זיך איינגעהערט, טאָמער דער-
הערט זיך פון ערגעץ א גערויש אָדער א קול פון א מענטשן. ליגנדיק
אזוי מיטן אויער צו דער ערד צוגעשפּאַרט, הערט זי פּלוצלונג א ווידער-
קול פון א פּאַסטוך-ליד וואָס קומט פון ווייט. זי האָט זיך באַלד אויפגע-
הויבן און גענומען גיין אין דער ריכטונג, פון וואַנעט דאָס קול האָט
זיך דערטראָגן. לאַנג, לאַנג איז זי געגאַנגען, ביז זי איז צוגעקומען
צום אָרט, וואו דער פּאַסטוך איז געזעסן און געשפּילט אויף זיין פלייט
זיינע בערג-לידער. ווען דער פּאַסטוך האָט זי דערזען, האָט ער אָפּגע-
לאָזט די ציגן, איז שטיל געבליבן און אויפגעהערט צו שפּילן. די
פירשטין איז צו אים נענטער צוגעגאַנגען, און אים גענומען בעטן, אז
ער זאָל פאָרזעצן צו שפּילן און זינגען, ווייל זיינע לידער פאַרשאַפן
איר גרויס פאַרגעניגן און א דאַנק זיי איז זי אַרויסגעקומען פון וואַלד
און ניצל געוואָרן פון די ווילדע חיות, וואָס וואָלטן זי געווען פאַרציקט.
זי האָט אים אזוי לאַנג געבעטן, ביז ער האָט איר ניט געקאָנט אָפּזאָגן
און אָנגעהויבן ווידער צו זינגען, דאָס געזאַנג איז געווען מיט
אזוי פיל געפיל און פייער, אז די פירשטין האָט אָנגעהויבן צו וויינען.

.22/1/1915

טײַערער פרײַנט,

איך װיל דיר איצט איבערגעבן אין א געדיכט דאָס בילד װאָס כ'האָב ניט לאנג געזען און װאָס װיל גאָר ניט פארשװינדן פון מײַנע אױגן:

אױף אײנעם פון די ערשט פארלאָזענע פעלדער
צװישן די לאגערס פארבײַסענע שונאים
דאָרט זענען פגרים געלעגן צעװארפן
צװישן די סנאָפּעס װאָס מוזן פארזאַמן
יענטיק, קײן צײַט ניט געװען זײ אָפּראמען.
צײַטיק צו װערן געבראכט אין די שפּײַכלער;
סקעלעטן פון מענטשן, פון פערד

251

זיי האבן ביידע צוזאמען געזונגען ביז שפעט אין דער נאכט. אויף מארגן גלייך מיט'ן זונען-אויפגאנג האט מען באגעגנט דעם פאסטוך געארעמט מיט דער פירשטין שפּאַצירן די שאף און רינדער צו דעם רייכן פיך-איינגטימער, וועלכער האט געוואוינט נישט ווייט פונם פירשטלעכן שלאס. ווען דער פירשט האט זיך דערפון דערוואוסט, האט ער פארזאגט זיין טאכטער, אז זי זאל זיך נישט דערוועגן צו חבר'ן זיך מיט די פאסטוך-יונגען און אויך מער נישט קומען צווישן פאלק, ווייל ס'איז נישט פאסיק פאר א פירשט'ס א טאכטער זיך האלטן גלייך מיט אנדערע פאלקס-מיידלעך. די טאכטער האט אבער נישט אויפגעהערט צו גיין יום פאסטוך אויפ'ן בארג און מיט אים צוזאמען פארברענגען די צייט. זי פלעג זינגען און ער פלעג זי אויף זיין פלייט אַקאָמפּאַנירן; אזוי פלעגן זיי ביידע שפינען זייערע פאנטאזיעס פון איבערערדישער ליבע און לעבן. ווען דער פירשט איז צום צווייטן מאל געוואויר געווארן, אז זיין טאכטער ליבט זיך מיט א פאסטוך, האט ער באפוילן, אז מ'זאל זי פון שלאס נישט ארויסלאזן און ער האט ארומגעשטעלט סאלדאטן זי צו היטן. דער פאסטוך, ווען ער האט געזען אז זיי געליבטע קומט נישט, האט ער זיך אראפגעלאזט פונם בארג אין טאל אריין זי צו זוכן. ער איז צוגעקומען צום פירשטלעכן פאלאץ און זיך גענומען ארומשפאצירן. ווען די דינער האבן אים דערזען, האבן זיי אים ארעסטירט און פארשפארט אין א אונטערערדישער הייל, וואו ער האט פארבראכט א שטיק צייט.

איינמאל ~~xxx~~ די פירשטין ~~xxxxxxx~~ האט שפאצירט נישט ווייט פונם ארט, וואו דער פאסטוך איז געווען פארשפארט, און האט דערהערט זיין קול: ער האט דאן געזונגען און זי גערופן אין זיינע לידער. זי איז געגאנגען נאך דעם קול, ביז זי איז צוגעקומען צו דער הייל וואו ער איז געווען פארשלאסן. זי האט אויפגעריגלט די אייזערנע ריגלען און אים באפרייט. זיי האבן זיך באלד ביידע ארויסגעגנב'ט פון שלאס, זיך אוועקגעלאזט אויפ'ן בארג און זיך באזעצט אין זיין פעלזן-הייל, וואו דער

פאסטוך האט שוין פון פריער געוואוינט מיט זיין מוטער. דארטן, אין
דעם הויכן פעלז האבן זיי ביידע געלעבט, זיך געליבט און געפלאכטן
זייערע שענסטע חלומות.

ווען דער פירשט האט זיך דערוואוסט, אז זיין טאכטער איז אין
שלאס נישטא און אז דער געפאנגענער איז אויך פון דער הייל אנטלאפן,
האט ער באפוילן אויסצוקוילן די גאנצע וואך. דערנאך האט ער צונויפ-
גערופן אלע זיינע קריגס-לייט און זיי געהייסן זיך צעלאזן אויף אלע
וועגן און אויסזוכן די טאכטער מיט'ן פאסטוך; ער אליין איז מיט זיי-
נע געטרייסטע דינער אוועק אין די בערג זיי צו זוכן. ווען ער איז צו-
געקומען צו דעם הויכן פעלז און דערזען אין דער הייל זיין טאכטער
זיצן געארעמט מיט'ן פאסטוך, איז ער אריין אין א גרימצארן, האט
ארויסגענומען זיין שווערד און זי אין דעם פאסטוך'ס ברוסט אריינגע-
וועלכע האט דאס געזען
שטאכן. די אלטע מוטער האט אנגעכאפט די האנט פון פירשט און אויס-
געשריגן: „קינדער-מערדער! דו האסט דער'הרג'ט דיין אייגן קינד:
דאס איז דער פירשט האנרי וואס איז פארלוירן געווארן"........

....

היינט צו טאג איז דער שטאלצער ריז, דער הויכער שענער
בארג פון לעגענדעס, צעגראבן און פארדארבן. זיינע מעכטיקע רוקנס,
וואו גאנצע וועלדער האבן געצויגן זייער חיונה און די גלייכע
שלאנקע סאסנע-בוימער האבן איינע די אנדערע געוואלט אריבערשטייגן,
זענען איצט דורכגעשניטן אין זיגזאגישע טראנשייעס און גריבער.
זיין שטאלצער ריזן-קאפ, דער פעלז, איז צעמאלן געווארן אויף קליינע
קוועקעלעך זאמד פון די ווילדע הארמאטן- און מינעס-אויפרייסער. ס'זעט
אויס, ווי דער בארג וואלט פון א שרעקלעכער וואלקאנישער ערד-ציטערניש
בעשעדיקט געווארן. בלויז חורבות, שווארצע שטיקער קויל און צעהאקטע
שטיינער און שפענער זענען איבערגעבליבן אלס זכר פונם אמאליקן לעבן

די אוראַלטע בוימער, פאַטריאַרכן פון הונדערטער יאָרן, זענען מיט די וואָרצלן זייערע ארויסגעריסן געוואָרן און ליגן איבערגעקערט אויף דער ערד. אומעטום, ווי מ'גייט נאָר א טריט, געפינט מען א צעשמעטערטע-צעמאַלענע שטיק פעלז, א סקעלעט פון א בוים, א מגר פון א פערד אָדער א מענטשן; זיי ווערן אלע באַגלייך געטרעטן פון מילבן און ווערם און אלערליי שרצים, גלייך ווי דאָס וואָלט גאָר קיינמאָל קיין פעלז ניט געווען, קיין בליענדער בוים, קיין לעבעדיק וועזן.

דער יונגער וואַלד מיט זיינע בוימער-סקעלעטן זעט אויס ווי א גרויסער בית-עולם פון ניט דערוואַקסענע בוימער. אויף דעם אָרט פון דער לעגענדאַרישער הייל, אונטער דעם ריזיקן פעלז, געפינט זיך איצט א בית-עולם, און אנדער וואַלד פון הילצערנע צלמים, אונטער וועלכע ס'ליגן יונגע פאַרשניטענע לעבנס. די פאַרביסענע קעמפער ליגן דאָ צוזאַמען צו צוואַנציק, פופציק און הונדערט אין איין קבר און האָבן צווישן זיך געשלאָסן א דויערהאַפטיקן אייביקן שלום, וואָס וועט פון קיינעם פון זיי ניט פאַרשטערט ווערן..

א יונגער טאַלענטפולער סקולפּטאָר האָט פון א שטיק פעלז, וואָס איז אָפּגעטיילט געוואָרן פון זיין שטאַם, אויסגעהאַקט א יונגפרוי מיט צעלאָזענע שוואַרצע האָר, וועלכע וואַקסט אויף פון איר לאַנגן דרימלען מיט'ן מאָרגן-רויט און וואַשט אירע האָר אין דעם טוי פון דעם פרישן מאָרגן. די סטאַטוע האָט ער א נאָמען געגעבן „די טאָכטער פון דער מוטער האַנריי". — אביסל העכער, פאַר'ן מויל פון דער אַמאָליקער הייל, אין מיט'ן פון דעם איצטיקן בית-עולם, האָט זיך געפונען א שטיק פעלז, אויך א נע-ווינד'ניק, אָפּגעריסן און פאַרוואָרפן פון זיין שטאַם. פון אים האָט דער קינסטלער אויסגעהאַקט א צווייטן מאָנומענט: ארויפגייענדיק די טרעפּלעך, שטייט אויף די קניעס די „מוטערלאַנד", א פרוי, וועלכע לעגט ארויף א קראַנץ בלומען אויף די קברים

70818

פון די געפאלענע סאָלדאטן. פון אירע אויגן גיסן זיך גרויסע טרערן
מיט
געמישט בלוט און איר געזיכט דריקט אויס א טיפן צער און טרויער.
דער קינסטלער האָט מיט די בילדער פאראייביקט דעם בארג מיט זײַנע לע-
גענדעס...

איך האָב גענומען אראָפּקלעטערן פון בארג. די זון איז שוין געווען פארגאנגען, און וואָלקנס שווארצע האָבן זיך איבער'ן הימל צע-שפּרייט. א שווערער שטיין האָט זיך מיר אויפ'ן הארצן אנידערגעלעגט און איך האָב מיך דערפילט קליין און נישטיק ווי א מילב, באגלייך מיט די אלע מילבן-מענטשן פון טאָל און אָפּגרונד, וואו ס'הערשט טויט און שרעק, נויט און עלענט, דער ~~[illegible]~~ זעלבער שלאָף ווי אלע אנדערע. איך האָב מורא געקריגן צו בליקן אראָפּ אין דער פינצטערניש. ווען איך בין אראָפּ דעם בארג איז שוין געווען נאכט.

געהויכט איר נשמה...

דאָס קינד, א מײדעלע, איז אויפגעװאקסן און דערצויגן געװאָרן אָן א מוטער. זי האָט געװאוינט צוזאמען מיט איר פאָטער אין דעם קלײנעם שטיבעלע, צוזאמען מיט אים באארבעט דאָס פעלד, געאקערט און געשניטן די תבואה, געפאשעט די פיך, זי האָט אויך געקאָכט און געמאכט שפײז פאר זיך און פאר איר פאָטער. אין דאָרף פלעג זי ניט גײן, אין קירכע אויך ניט,_ זי האָט שטארק מורא געהאָט פאר מענטשן. אין דער פרײער צײט פלעג זי ארויפקלעטערן אויף דעם בוים װאָס װאקסט אויפן פעלז פון בארג און דאָרטן זיך אָפרוען און פארברענגען, הוידנדיק זיך אויף זײנע צװײגן װאָס זענען אויס װי מענטשן-אָרעמס. זי פלעג זיך דאן צעזינגען_ א שענע קלינגנדיקע שטימע האָט זי געהאָט_, און װילדע ציגען און אנדערע חיות פלעגן צוקומען, זיך ארומשטעלן ארום איר, אויפשטעלן די אויערן און זיך אײנהערן. זי פלעג זיך מיט די חיות שפילן, ~~עלג~~ לוסטיק מאכן, ~~אלג~~ טאנצעװען לאכן. און װען זי האָט געזונגען און געלאכט, האָט זיך איר קול געטראָגן איבער די ארומיקע בערג, און אויך אין די טאָלן האָט מען געװאוסט, אז דאָס האָט זי געזונגען אָדער געלאכט. די בערג-לײט, װאָס האָבן געװאוינט נײט װײט פונם בארג, האָבן זי אויך זעלטן געזען, דאָך האָבן זײ געװאוסט, אז זי איז א װאונדער-שען מײדעל מיט ברענענדיקע פארפײערישע אויגן און לאנגע צעלאָזענע פעך-שװארצע האָר. אזוי האָט זי געלעבט אויף דעם בארג, ביז איר פאָטער איז געשטאָרבן פון דעמאָלט אָן פלעג זי זיך שוין זעלטענער װײזן אויפ'ן פעלז; נאָר פון צײט צו צײט פלעג זי ארויפקלעטערן אויפ'ן בוים, זיך װיגן אין זײנע אָרעמס,_אָבער שוין מער ניט ~~עלגלגלעג/אלג/געלאכט~~ זינגען, פײפן אויף איר פלײט און לאכן, װי פריער.

אמאָל האָט א יעגער פון טאָל באקומען א שטארקן באגער זי צו כאפן און איז ארויף אויפ'ן פעלז. װען ער האָט זיך דערנענטערט צום בוים, װעלכער איז געװען פארװאקסן און באהאָנגען מיט װילדע פעלזן-בלומען, האָט ער דערהערט א פײפערײ און באלד א װילדן קװיטש. פון דער_

70820

ציפלמאַן

אין אונזער אָפטיילונג פון די שווער פאַרוואונדעטע זענען מיר גע-
בליבן פיר מאַן; פרידמאַן, מיט די דורך און דורך געלעכערטע לונגען, דער
האָלענדער פילאָזאָף, דער דייטשער געפאַנגענער אָפיציר, און איך.

דער לעבעדיק באַגראָבענער, וועלכער איז געלעגן פאַרשיט אַכט טעג
פון אַ אויפגעריסענער מינע, האָט בלויז נאָך דריי טעג שטיל זיין אויסגעטאָמלט:
" צור וואָפען!"... און איז אַזוי אויסגעגאַנגען.. דער יונגער וויאָלאָניסט,
וואָס האָט געענדיגט די קאָנסערוואַטאָריע און געשפילט אין דער פאַריזער גרוי-
סער אָפערע, האָט זיך אויפגעכאַפט נאָך דער אָפעראַציע און זיך דערוויסט אַז די
רעכטע האַנד פעלט אים ביז'ן אַקסעל. האָט ער גענומען זיך קלאָגן ווי אַ קליין
אומבעהאָלפען קינד: ווי אַזוי וועט ער איצט קענען שפילן אויף זיין ליבלינגס
~~אינסט~~ אינסטרומענט? און צו וואָס איבערהויפט טויג אים דאָס לעבן, ווען ער
וועט מער ניט קענען שפילן און פאַרדינען אויף זיין לעבן? די דאָקטוירים
האָבן שטאַרק מורא געהאַט, אַז פון דעם ערגערן זאָל ער ניט קריגן קיין בלוט-
פאַרגיפטונג (וואָס איז אים טאַקע געקומען און ערלייזט פון זיינע שמערצן...)
דערגעגען דער ליאָנער טאַנץ-מייסטער, וועמען דער דייטשער האַרמאַט האָט אָפגעריסן
די לינקע פוס ביז אין דער קניע און מען האָט אים אין שפיטאָל אַמפוטירט די
צווייטע העלפט ביז אַרויף האָט ער פון שמערצן געשריען: " מיין גאָט! מיין גאָט!
העלף מיר איבערטראָגן די יסורים, איך וויל נאָך לעבן... דעם דריטן טאָג פון
נאָך דער אָפעראַציע איז ער געשטאָרבן אין גרויסע שמערצן.

די איבעריגע פאַרוואונדעטע האָבן אַפילו ניט רעכט אָנגעוואַרעמט די
ערטער פון די געלעגערס, ווי מען האָט זיי אַרויסגעטראָגן פון אונזער קאַמער...
אונז פיר האָט דער שפיטאָל דאָקטער גערופן „די דריי מוסקעטאָרען"; און
איך ? האָט דער דייטשער אָפיצער זיך אָנגערופן אַמאָל. איר זענט אָרטאַנאָן.
פון דעמאָלסט אָן האָבן מיר קיין אַנדער נאָמען ניט געהאַט ווי נאָר די דריי

70821

מוסקעטאַרען, און דעם דייטש האָט מען גערופען „טרטאַנאַן''.

ווי באַלד די קריטישע צייט פון אונזערע וואונדען איז אַדורך בשלום א און די הויכע טעמפּעראַטור האָט גענומען פאַלען, פון אונזערע רעגיסטערס, ~~האָט~~ האָבען מיר גענומען זיך נעענטער באַפריינדען אום געגענזייטיק זיך צו קע קענען.

דער האָלענדער איז געווען דער קאָפּ פון דער גרופּע, ווייל אַחוץ זיינע קענטעניש און הויכע בילדונג, איז ער געווען אַ מאַן מיט גרויסער עטיק און פיינע מאַניערען. זיין טיטעל, דר' פילאָזאָף און פּאַסטאָר פון צווינגלי ליוטעראַ-נישער קירכע, האָט אים ריכטיק געקליידעט און פאַרשאַפט פאַרדינטע אַכטונג פון אַלעמען.

די היליקע שוועסטער מאַריע, די אויפזעהערין פון אונזער אָפּטיילונג, האָט אונז געדינט מיט איר גוטסקייט, ווי אַ היליגע, מיט איר טרייסאַפט, ווי אַ מוטער, און מיט איר צאַרטען חן און צויבער פון אירע יונגע אויגען, האָט זי אונז פאַרכשופט.

ווייסענדיק אונזער געשמאַק אין ליטעראַטור, פלעגט זי אונז צושטעלען צו לייענען פון די בעסטע קלאַסיקער, און דערמיט צו פאַרטרייבען אונזער לאַנ-גווייליקן זיך פון ליגענדיק אומבאַוועגליך אין די בעטלעך, מיט אַ קלאָרען באַ-וואוסטזיין און געזונטן גייסט, פלעגט די הייליגע מאַריע אונז ליסטען געזעל-שאַפט יעדען טאָג שטונדענלאַנג, און פאַרלייכטערן אונזער מאָנאַטאָנעם לעבען אין שפּיטאָל. די איבעריגע צייט פון טאָג פלעגט פאַרגיין מיט פאַרשיידענע גע-שיכטעס וואָס יעדער האָט געהאַט צו דערציילען:

- איר זאָגט וועגען העפליכקייט - רופט זיך אָפּ אַמאָל דער דייטשער אָפיצער - איך וועל אייך דערציילען ווי די רוסען פאַרשטייען העפליכקייט: אַ רוסישער בריגאַדע-גענעראַל איז אַרויסגעפאָרען מיט זיין „סאַנקע'' אויף אַ שפּאַציר איבערן שנעע, איז אים אַקעגען געקומען אַ אַנדער שליטען אייך וועלכן ס'איז געזעסען איינער איינגעוויקעלט אין אַ פעלץ. אַזוי ווי דער וועג איז געווען שמאָל פאַר צוויי שליטענס דורכצוגיין פריי, האָבען זיך ביידע איינגעשפּאַרט און

70822

ניט געװאָלט אָפּטרעטן דעם װעג אײנער דעם צװײטן. װערט דער גענעראַל בײז
און גיט אַ באַפעהל זײַן אָרדאָנאַנס איבערצוקערן דעם צװײטנס שליטן מיטן
באַזיצער אין שנײ. דער דינער לויפט אַראָפּ פון שליטן און קערט אים אי-
בער אין שנײ. אין דעם הויבט זיך אויף דער מאַן אין פעלץ אָפּטרײסלענדיג
דעם שנײ פון זיך, דערזעט דער דינער, אַז דער אין פעלץ איז גאָר אַ קאָרפּוס
גענעראַל, לויפט ער צו שנעל און קערט איבער דעם בריגאַדנע גענעראַל מיטן
שליטן אין שנײ און לאָזט פאַרבײַפאָרן דער אַנדערן דעם קאָרפּוס-גענעראַל
מיטן העכערן גראַד...

- איר אַלעס מיליטער-מאַן װײסט פון אַזאַ פאַל, װעל איך אײַך דער-
צײלען װאָס מיט מיר פּערזענליך האָט פּאַסירט אין רוסלאַנד מיט קאַרגע צװײ
יאָר פאַרן קריג. - זאָגט דער פילאָזאָף - װאָס איך קען דאָס זיך ביז אַצונד
ניט דערקלערן.

- אין אָנפאַנג 1912 באַקום איך אַ פאָרשלאָג פון קיעװער סעמינאַריע
אָנצונעמען די שטעלע אַלס פּראָפעסאָר דער טעאָלאָגיע. אײניגע פון מײַנע פרײַנט
האָבען מיך אָפּגעראַטען צו פאָרען אין אַ װײַסען לאַנד, נאָר איך האָב טראָץ אַלעמע
אָנגענומען דעם פאָרשלאָג און האָב זיך צוגעגרײט צו דער רײַזע. איך האָב גע-
האַט אַ באַקאַנטען, מיט װעלכען איך האָב געענדיגט גלײַכצײטיג דעם פאַקולטעט,
אַ רוסישער עמיגראַנט פון אידישער אָפּשטאַמונג, װעלכער האָט מיך צוגעלערנט
אונטעריכט די (רוסישע שפּראַך. אײנמאָל, בײַ אַ אונטעריכט, גיט ער מיר פּלוצ-
לונג אַ זאָג: - מײַן ליבער חבר, איך װאָלט אײַך ניט געראַטען צו פאָרען קײַן
קיעװ, אַזוי װי איר זענט, סײַדען איר זאָלט אײַך אָפּראַזירען די באָרד. - װאָס
פאַלט אײַך אײַן? - פרעג איך אים, ניט פאַרשטײענדיג װאָס ער מײנט. - פּשוט,
איר זעהט אויס מיט דער באָרד ענליך צו אַ אידען און אין רוסלאַנד זענען
פאַראַן פאַראורטײלע געגען אידען אין שטעט װאו אידען טאָרען ניט װאוינען
און קיעװ איז אײנע פון די שטעט... מער האָט ער מיר ניט געװאָלט ערקלערען
און איך האָב קײן אַכט ניט געלײגט אויף דעם אַלעמען. אין אַ קורצע צײַט
אַרום בין איך אָנגעקומען קײַן קיעװ. אַראָפּגעהענדיק פון די באַהן, גײט צו

צו מיר אַ זשאַנדאַר און פֿרעגט מיך אויף די פּאַפּירן. װײַז איך אים מײַן פּאַס. דרייט ער אים אין אַלע זײַטן און פֿרעגט מיך ערשט צולעצט מײַן נאָמען : בעניאמין-יוסף מאַיער! - און אײַער װאוינרעכט- פֿרעגט ער מיר. - איך בין פּראָפֿעסאָר טעאָלאָגיום פֿון לאַטײַן אין דער היגער סעמינאַריע,-איך װײס פֿון גאָר ניט - ענטפֿערט מיר דער זשאַנדאַר גראָב אָפּ. - קומט מיט מיר אין דער פּאָליצײ-אָפּטײלונג װעט איר זיך דאָרטן אױסטאַנען. ממילא נעם איך די פּעק און שלעפּ מיך צו מיט דעם זשאַנדאַר צו דער פּאָליצײ. דאָרטן האָב איך געמוזט װאַרטן אַפּאָר שטונדען ביז ס'איז געקומען דער קאָמיסאַר. מען האָט זיך ער-קונדיגט אַז איך בין איך און ניט קײן אַנדערער, און מען האָט מיך אָפּגעלאָזט.

אין אַ צײַט אַרום בין איך געגאַנגען שפּאַצירן אין שטאָט, שטעלט מיך אָפּ אַ מאַן אין אַ xxxxx אוניפֿאָרם און פֿרעגט: -פּאַספּאָרט! אָהן װײַטערס. נעם איך אַרויס דעם פּאַספּאָרט xx און װײַז אים. קוקט ער אויף מיר מיט אַ מין איראָניע און פֿאַרלאַנגט אַ װאוין-רעכט. זאָג איך אים אַז איך בין אַ האָלענדער בירגער און פּראָפֿעסאָר פֿון דער היגער סעמענאַריע. איהר זענט אַ איד ? גיט ער אַ שעלמישען שמייכעל צו מיר. - נײן, מײַן הער, איך בין אַ עװאַנגעלישער.- - אָבער איר הײסט דאָך בעניאַמין-יוסף מאַיער! - נו, איז װאָס? - קומט זשע טאַקע מיט מיר אין צערקל. אין מיטן העלן טאָג, פֿאַר אַ גאַס מיט מענשען װאָס געהען אָפּ און אויף פֿירט מיך דער אוניפֿאָרם-מאַן אַרום דער שטאָט און ברענגט מיך אין פּאָליצײ-צערקל אַרײַן. - װײַז דײַנע פּאַפּירען - װערט ער מיט מיר אויף דו.- מײַן הער, איר קענט מיך ניט, דאַרפֿט איר זיך אָביסל העפֿליכער באַנעמען- - דײַנע קינדער װעסטו לערנען, ניט מיך ! דו אידישע צורה! מיר קענען דיך! איך נעם פּראָטעסטירען, אַז ערשטענס בין איך ניט קײן איד, און װען איך זאָל אַפֿילו זײַן אַ איד, דאַרף ער מיך אויף ניט באַלײדיקן. נאָר דער מאַן הערט ניט װאָס איך רײד צו אים און זוכט מײַנע קעשענעס אַרום. - װאָס איז דאָס?- גיט ער אַ פֿרעג. די ביבל אין לאַטײַן - ענטפֿער איך. - אַזױ, דו פֿאַרשאָלטענער איד, דו טראָגסט אַרום די ביבל, און לײקענסט פֿאַר מיר דײַן אָפּשטאַמונג!? איך

איך האָב אָבער אַן דײַן אידישער נאָז און דײַן ליטװאַקער באָרד גלײַך דערקענט װער דו ביסט און מיט װאָס דו שטינקסט. - די ביבעל איז דאָך הײליק בײַ די קריסטן אַזױ גוט װי בײַ די אידען,- װײל איך אים ערקלערען זײַן טעות. נאָר דער מאַן האָלט אין אײן שימפּען אױף זײַן שפּראַך און טריאומפירען איבער מײַן אומבאַהאָלפענקײט...

דאָס מאָל האָב איך שױן איבערגענעכטיקט אױף אַ האַרטער באַנק אין אַ פינסטערן קאַמער צװישן שכורים און גנבים, װעלכע האָבן ביז טאָג אױס- געלײדיגט מײַנע קעשענעס פון דעם װאָס די פּאָליצײ האָט איבערגעלאָזט.

צום מאָרגענס איז געקומען דער רעקטאָר צו לױפן און האָט מיך אַרױס- גענומען. אין עטליכע טעג נאָך דעם פאָרפאַל איז די פּאָליצײ געקומען צו מיר אין מיטען דער נאַכט, װאו איך האָב געװאױנט און מיך אױפגעריסען פון שלאָף. - פּאַספּאָרט! - איך האָב דאָס מאָל צום גליק גוט אָפּגעשניטען, װײל אין דעם פּאַנסיאָן װאו איך בין אײַנגעשטאַנען, זענען געװען אָפּאָר רוסישע באַמטע װעלכע האָבען גוט געזאָגט פאַר מיר און גאַראַנטירט אַז איך בין נישט קײן איד. אַזאַ לעבען צו פירען האָט מיך דערעסען און איך האָב געקינדיגט מײַן שטעלע און פאַרלאָזט רוסלאַנד.

- און דאָס אַלעס איז אײַך געשען בלױז דערפאַר, װאָס איר זענט ענליך צו אַ אידען - האָט פרידמאַן געזאָגט.

- יאָ, איך האָב אײַך פאַרגעסען צוצוגעבען, אַז דעמאָלסט איז אין קיעװ פאָרגעקומען דער פּראָצעס פון ריטועלען מאָרד, װאָס רוסלאַנד האָט זיך אױס- געצײכנעט מיט איר מיטעלעלטעאַליכען פאַנאַטיזם, באַשולדיקענדיג דאָס אידען געברױכען בלוט פון מענשען צו זײערע ריטועלע צװעקען, לױט דער הײליקער ביבעל.

- אױף אידען איז דאָס מעגליך צו גלױבען - גיט צו דער דײַטשער אָפי- ציר.

- ס'איז פאַראַן אַ גלײַכװערטעל - זאָגט דער פילאָזאָף אין אַ האַסטיקן טאָן, בעסער אײן אַ לופּינ צו װאַרפן אַ שטײן, װי אַ װאָרט. אױב שװײַגען װערט

געמאסטען מיט געלד, דארפן מיט רעדן דאס ניט פארביליגן. ס'ניט צו באגרייפען ווי מענשען ווי איר למשל וואס האלטען זיך פעסט אן העגעלס טראנס-פארמיזם מיט דארווינס ענטשטייאונג פון די מינים, לייקענען אלעס פון דער היליקער ביבל און גלויבען פונדעסטוועגען, אז דורך געוויסע אינסטרומענטן קען מען קאמוניקירן מיט טויטע און [illegible] גייסטער קען מען ארויסרופען און זיי מאכען רעדען עקספערימענטירענדיק א טיש אדער א בענקעל......

די זעלבע וועלן אבער שמייכלען, לייקענענדיק אז די קישוף מאכערין האט געמאכט ערשיינען דעם גייסט פון שמואל'ן פארן קעניג שאול. און דער פאטער
מלאך
יעקב האט בייגעקומען דעם מלך מיט וועלכן ער האט זיך געראנגעלט צו דער עלעקטריקער האט זיך באוויזן צו משה'ן דורכן ברענענדיקן דארן. אמת, יעדער זאך האט איר אורזאך. דערפאר דארפן אבער ניט פארביייגיין זאכן או און זיי פארווארפן מיט א מאך מיטן האנט, און אויב דאס לעבען איז ניט נאר א זין, נאר א אייביגער ווערען, איז מעגליך אז דער מענש איז נאך ניט דאס פאלקאמסטע וועזען נאר א [illegible] וואס האלט אין איין פערפעקציאנירט ווערן, פיליכט דורכן זעקסטן חוש וואס וועט אים געגעבן ווערן, וועט ער האבן די מעגליכקייט צו באגרייפען די סודות פון דער נאטור און זיך באהעפטען מיט דער געטליכקייט.

דא ניט לאנג איז געוועט געהארן פון דער נומער 13, דער טייפעלשער דורצן, א שלימזלדיקער ציפער. א סימן, דעם דאלום איז געשטארבען: טיטוס, מחמד, גרינוואלד מאנטען, גאלדמאן און אלעקסאנדער דער צווייטער איז ערמארדעט געווארן דעם דאטום. טוט מען אבער א קלער טיפער אין דעם פאל, איז מעגליך, ערשטענס, אז ניט שטענדיג איז 13 א טאג פון טרויער, נאר אויך פון פרייד: אין 13 זענען געבארן געווארן ענרי דער פירטער פּיוואַרט צווייטענס, די אלע וואס זענען אין דעם דאטום פּיוראַל און מייער ווייזהיין געשטארבען, האבען מעגליך פאר א סך געבראכט האפענונג און ערלייזונג, אנשטאט אומגליק, און זארג....

אין אלגעמיין איז פאר פילע בעסער און געזינטער וואס מען קלערט

70826

ניט טיף אַרײַן אין זאַכען װי אױך אין געשעהענישן, װאָס מען קען ניט באַ-
גרײַפֿען, װײַל אַלעס װאָס מען װײסט ניט, װערט אָנגענומען אין גוטן געלד, און
װאָס מער פֿאַרשטאַנד - מער פֿאַרדרוס, און אַז מען װײסט פֿיל, קומט מען ערשט
צו דער איבערצײַגונג, אַז מען װײסט ערשט גאָר נישט. פֿון אַלע עקען װעלט קו-
מען צו אונז די לעצטע צײַט נײַעס, אַז די ניט גוטע שטערען די רוה פֿון
די פֿרידליכע אײַנװױנער און מען פֿאַנגט אָן אין דעם שטאַרק צו גלױבען
און פֿאַרװאָס זשע ניט גלױבען, אַז דער טײַװעל האָט דעם מינטער פֿון לױטערן
איבערגעקערט װען ער האָט איבערגעזעצט די ביבל? גײַלאָטינירטע מענשען קענען
קאָנסערװירען אײניגע מעמואַרן שרײַן נאָך דעם װי דער קאָפּ איז אָפּגעטײלט פֿון
קערפּער. אויב אַזױ, האָט דער הײליקער דעניס אױך געקענט נעמען מיט די
הענט דעם פֿריש אָפּגעהאַקטען קאָפּ און טרױפּשטעלען אױף די פּלײצעס?...

מען דאַרף זיך ניט היטען אַזױ פֿיל פֿאַר מענשען װאָס גלױבען אין
אײן אײנציקן בוך, װײַל סע זײַנען פֿאַראַן אַזעלכע װאָס האָבען אַסך ביכער און
גלױבען ניט אין אײנעם. די מאַסע האָט ניט קײן באַמען, דערפֿאַר גלױבען אַסך
אין זײער אומטעטשערבליכקײט בלױז דעאַמיט אַלײן װאָס זײ טעלען זיך אָפּ פֿון
דער מאַסע מע פֿאַרגעסט אָבער אין זאַך, אַז װאָס אַ מענש שרײַבט איז צו דערצײלן
און ניט צו באַװײַזן, ניט אַלעס קען אָנגערופֿן װערן תורת משה. אַלע זענען
מתקים אַז מעטעאָריטן זענען שטיקער אָפּגעטײלטע פֿון אַנדערע פּלאַנעטישע קער-
פּער װאָס פֿאַרבלאָנדזשען אױף אונזער ערד-קוגלבאָמש סע שװערליך צו פֿאַרשטײן
װאָס אַנדערע פּלאַנעטען װאָס װײסן אַזױ גוט װי אונזער ערד דעם געזעץ פֿון
גרױסע װאָלקנס זאָלן אין מיטען דערינען מילך װערן און לאָזן פֿון זיך
שטיקער אָפּטײלן און זיך ניט מאַכן װיסענדיק?! פֿאַרװאָס איז ניט צו גלױבן,
אַז דער [illegible] שטײן האָט דער מלאך גבריאל אַראָפּגעבראַכט פֿון [illegible]
קײן מעקאַ צו באַצײכענען [illegible] איז ער געװאָרן דורך די מענשליכע
זינד אין דער פֿאַרלױף פֿון דער צײַט? - פֿאַרװאָס זאָל ניט זײַן מעגליך

70827

װאָס װערט באַהױפּטעט, אַז דער צאָרן און שטראָף פון די געטער האָט געטראָפן
[handwritten illegible] פאַר זײַן לעסטערן זײער מאַיעסטעט, מיט אַ הימעלשטײן, װאָס האָט
אים געטײטעט? און דעם קעניג מאַקסימיליאַן איז פון הימל אַ צײכן געגעבן
געװאָרן, אַז ער װעט געװינען די שלאַכט מיט „[handwritten illegible]“ אינדישע פאַקירן
האָבן באַװיזן אָפּצוליגן 40 טעג אין אַ קבר לעבעדיק באַגראָבענע און װידער אַ
אױפשטײן געזונט און פריש און פאַרװאָס אונזער ערלײזער דעם דריטן טאָג
האָט ניט געקענט ערװאַכן?! װי די עװאַנגעליע דערצײלט. בלײבט מען דען ניט
פאַרגאַפט פאַר די מומיען פון אײניקע טױזנט יאָר צוריק, נאָך דעם װי אונז
איז שױן באַקאַנט [handwritten illegible] עלעמענט מעטאָדן, די אַלע סיסטע-
מען, עקספערימענטן און ערפאַרונגען, זײנען מיר נאָך װײט װײט אונ-
טערשטעליג געבליבן פון יענע האַלב װילדע עגיפטער פון פּרעה׳ס צײטן...
נײן, נײן, ניטאָ קײן נײעס הינטער דער זון, האָט דער קלוגער קהלת געװאָרנט,
אַלעס װאָס װערט איצט געמאַכט, האָט שױן לאַנג פאַר אונז עקזיסטירט. די זיבען
װאונדער פון דער אַנטיקן-װעלט פאַרלירן אױך הײנט ניט זײער װערט און
גלאַנץ. פעדיאַס און פראַקסיטעלן האָט מען דערװײל ניט איבערגעשטיגן אין
קונסט. די לאָגיק פון אַריסטאָטעלן האָט אױך נאָך ניט פאַרלױרן איר װערט.
װי װײט דען זײנען מיר אַװעק פון דער צײט פון פיטאַגאָר און דעמאָקריטן?
אױף די װערטער פון נביא יהושע זײנען גילטיק: איך װעל געהן און זיך
אומקערן צו מײן ערשטן מאַן, װײל דאַן איז מיר געװען בעסער װי איצט. די
מענשן זײנען פעט און גראָב געװאָרן װי די אָנגעשטאָפטע גענז װאָס קענען זיך
מער ניט אױפהױבן אױף זײערע פליגעל. פון גײסט, כדי זיך צו דערהױבן
צו דעם געטליכער פאַנטאַזיע און צו באַגרײפן די װאונדער פון באַשעפער מוזען
זײ צוערשט דאָס ערדישע פון זיך פאַרלאָזן.— מיר האָבן פאַרזוכט פון דאָס
[handwritten illegible]
בױם פון װיסן, זײנען מיר אַזױ קלוג געװאָרן צו גלײך מיט די געטער.
[handwritten illegible] װאָס האָט געפײניגט די אױפפערזיכטיגע געטער, טאָמער װעלן
די מענשן נאָך פאַרזוכן פון דעם פרוכט פון אײביקן לעבן, װעלן מיר מיט

דער צײַט אויך אויסגעפֿינען שוין זייער הילף, ווי דאָס פֿייער וואָס זיי האָבן אין די הימלען באַהאַלטן, קענען מיר נאָך זיי אײַנקען ווײַפֿל זיי ווילן נאָר אַלײן, [illegible] וואָלקנס צעטרײַבן מיר ווען סע געפֿעלט אונז, צו דער לבנה שיקן מיר שטאַפֿעטן און צו אַנדערע פּלאַנעטן, אָנצײַכענענדיק זייער וועג אין הימל. וואו זיי זאָלן זיך באַווײַזן. אַצינד, אויב די געטער דאַרפֿן עפּעס, קענען זיי קומען צו אונז, סע ניט נייטיק זיך אויסצוטון פֿון ערדישן לעבן צוליב די געטלעכע קאַפּריזן, די פּוריטאַנישע לאָגיק און מאָראַל האָט אָפּגעלעבט איר צײַט....

- סע קענטיק פֿון דעם סנאָביזם און דעקאַדאַנס פֿון אונזער צײַט, האָט מיט אירוניע צוגעגעבן דער פּאַסטאָר. די בעסטע מעגלעכקײט פֿון גאָר ניט וויסן און ניט קענען - איז וועלן אַלעס וויסן און אַלעס קענען אויף אַמאָל. דאָס שווער שווערסטע אין דער פֿילאָזאָפֿיע פֿון מענטשן - איז זיך אַלײן צו דערקענען און נאָר אין זיך אַלײן קענען געפֿינען דאָס געווינטשטע גליק און פֿרײד. די מאַטע-ריעלע וועלט איז שטענדיק אויף דער וואָג שאָל די מאַטעריאַליסטישע גײַסטיקע וועלט איז פֿונדאַמענטאַל. אָבער צו וואָס טויגן אַלע כּחות און ענטדעקונגען וואָס ווערן ערפֿונדן און געמאַכט, ווען די נאַרישקייט און ~~מער~~ זיין אַטאַוויזם פֿון פּרימי-טיוון שטאַנד איז גילטיק.! נאָך די אַלע פֿאָקוסן פֿון דעם טעכנישן פּראָגרעס ווייס מען די אײַנוואוינער פֿון שאָטלענדישן שטעטעלע האָלשטײַן ניט קענען איבער-צײַגן, אַז דער שטײן וואָס געפֿינט זיך דאָרטן זײַט דורות לאַנג איז חלילה ניט דורכן טײַוול פֿון גהנום אַרויסגעוואָרפֿן געוואָרן. ווי צום בײַשפּיל מען וואָלט גע-קענט אײַנרײדן די אַלטע אײַנוואוינער פֿון ווענעדיק אַז דער דאָזשע וואָס האָט בײַ די דער [illegible] צערעמאָניע אַרײַנגעוואָרפֿן אַ פֿינגערל אין אַדריאַטיק האָט זיך מיט דעם נאָך ניט פֿאַרקנסט צום ים, און די ברכה פֿון פּויפּסט אַלעקסאַנדער דעם דריטן האָט דערצו ניט געקענט העלפֿן.

אָט דאָ ניט ווײַט פֿון דאַנען דערצײלן קינד און קײט, אַז די קלײנע אָזערע וועזאַל איז געוואָרן דאַדורך וואָס אַ קאַטוילישער גײַסטלעכער האָט פֿאַר-שאָלטן אַ פֿויער, וועלכער האָט געפֿירט אין אַ זונטיק אַ פֿולע פֿור פֿרישע אָפּ-געשײַנטענע הײ. דער פֿויער איז באַלד אויפֿן אָרט אומגעקומען מיט דער פֿור

הײ און אַ װאַסער האָט פֿאַרדעקט דעם פֿעלד. די אײנװאָינער פֿון דעם דערמאָנטן דאָרף זענען בײ זיך פֿעסט איבערצײגט, אַז דער װאָס איז נאָר זוכה, קען אַלײן זונטיק פּאַרנאַכט זען דעם פֿויער מיט די אָקסן מיט דער פֿולער פֿור הײ אַרומ־שפּאַצירן אױף דעם בבל פֿון דער אָזערע.

דער נאָר טוט גלױבן אין יעדער זאַך, זאָגן קלוגע! און אַנדערע דענקען, אױב די זאַך איז אַפֿילו ניט אמת, איז דאָס װײניגסטענס אױפֿן ריכ־טיקן אָרט.

איך דענק אַז דער אומגליק נעמט זיך ניט פֿון דעם װאָס מענשן גלױ־בען, נאָר פֿון איבערגלױבען, אָדער גאָר ניט גלױבען. פֿון אײן זײט װיל דער פּאַפּסט פּיא דער נײנטער איבערצײגען און פֿעסטשטעלען די מידעלשאַפֿט פֿון גאָטס מוטער, פֿון דער צװײטער זײט דאָס לעבען פֿון קריסטוס דורך רענאַן, װאָס לײקענט אָפּ די געטליכקײט . אַז מען װיל, איז יהודה ~~מ~~ ~~הײטער~~, װאָס האָט פֿאַרקױפֿט זײן רבין פֿאַר אַ פּאָר זילבערשטיק. אַנדערע טײטשן פֿאַרקערט אַז ער איז געװען דער אימערגעבענסטער פֿון אַלע אַפּאָסטאָלן און געגלױבט אין דער קראַפֿט פֿון רבין אַז נאָר דורך זײן פֿאַרראַט װעט ער מוזן נתגלה װערן אױף דער װעלט און באַפֿרײען די מענטשן פֿון אונטער־גאַנג. – אײניגע האָט גאָט באַשאַפֿן צו דיסקוטירן שטענדיג און צו פּילפּלען־ און װיל ער װעמען באַשטראָפֿן נעמט ער צו דעם פֿאַרשטאַנד. גלױבען פֿאַר זיך אַלײן איז ניט קײן געניגענדער פֿאַקטאָר, צו פֿאָרשן טיף און גרינדליך צו װיסן איז דער קאָנטראַסט פֿון בלינדן גלױבן. די אַלע גלױבענס און רע־ליגיאָנען האָבען קײן איבעריגס גוטעס ניט געבראַכט אױף דער װעלט אַחוץ אפשר די רעליגיע פֿון יוסף שמידט, אױב דער פּאַסטאָר פֿאַר־רופֿט זיך אױף די װערטער פֿון יהושע, איז פֿאַרװאָס טאַקע זיך ניט אומקערן צו אונזער אורשפּרונג־שטאַם און טײטשן די ביבל מיט דעם געקרײציגטן אידען מיט דער גאַנצער אָריענטאַלישער אידישער שקלאַפֿישער מאָראַל, װאָהין פֿון װאַנעט זי איז צו אונז געקומען?!

- איר רימט זיך מיט דעם װאָס איר זענט: [illegible]

[illegible] סע זײער מעגליך אַז פאַר אײניגע װאָלט בעסער געװען צו דינען די בלוטדורשטיקע געטער, [illegible] און זײערע פריסטער, די מענטשן-פרעסערישע דראַאידן, צו טרינקען פון אַ מענטשליכן שאַרבן די [illegible] און זיך רימען די אַטילאַ, אַז דאָרט װאו דאָס פערד זײנס װעט טרעטן, װעט שוין קײן גראָז ניט װאַקסען. איר זענט דערצו שטענדיג געבאָרן ~~[illegible]~~ מײן טירער, און די װאָס קומען שפעט צום טיש, - געפינ-נען מער ניט װי בײנער. קאַססאַנדראַ האָט דאָס מאָל פאַרפעלט, איך איז ניט גע-לונגען דער שפיל. נאָר אויך די געשיכטע װעט אַמאָל קלינגען מיט איך דײטשען, װעט זײן, לאַמיר האָפען, אויף אַ גאַנץ אַנדערן געביט.

- מיר זענען ניט באַזיגט, זענען אויך קײנמאָל ניט געװען און װעלן װײטער ניט ~~[illegible]~~ זײן.: quos Ego! מיר װעלן נאָך האָבען דאָס לעצטע [illegible] װאָרט.

לאָזט אונז נאָר פרײ זײן און שטרײט מיט אונז װידער, יעדער אויף זײן געביט. דער װאָלף מיט די צײן, דער אָקס מיט די הערנער, די קאַץ מיט די נעגעל און דער לײב מיט זײן בריל, און אויב מיר װעלן צוריק גײן, קענט איר דאַן שפאַסן. מיר האַלטען, אַז אַ קאָנטראַקט פון שװאַכע, איז אונבעדײטענד. בײ אונז איז אַצינד די פראַגע: זײן אָדער ניט זײן. מע ~~[illegible]~~ אירגאַניזירט אונז: איר האָט מיט [illegible] אָפגעטראָטען, אָבער דער לײב װעט מען ערשט דערקענען אָן זײן דראַפען. דער לעצטער אַרגומענט פון די קעניגע זענען די קאַנאָנען!....

- געדײנקט אַז איר זענט פון שטױב, אויב מע האָט געזאָגט שלעכטץ װעגען דיר װאָס איז װאַרהאַפטיג, פאַרבעסער זיך, האָט [illegible] געלערנט. אָבער אַז דו בעזינסט זיך, [illegible] בײזטו מסתמא אומגערעכט. די װאָס האָבען באַזיגט די [illegible]עזאַרס פאַרטריבען אין די טײטאָבורגער אורװעלדער זומפען די רױמישע לעגיאָנען און זײ פאַרניכטעט דער שטאָלץ פון דער בלינדער ראַסע ביסמאַרק [illegible]

אין די אײַזערנע קאַסקעס, זײ קענען אַפֿילו ניט חלומ'ען פֿון אַזעלכע געדאַנקען
װײסט, אַז אַפֿילו די בעסטע פֿערד ספּאָטיקען זיך. עסטרײַך האָט זיך אויך אַמאָל
געריכט: די גאַנצע װעלט איז עסטרײַך'ס אונטערטאַנען. סע װערט אָפּגעגאָסן
די לעפֿצן פֿון פֿאַרשטענדיקע און דער געשמאַק פֿון די ער-
פֿאַרענע װערט קאַלי. סעניט דאָס שלעכטע גראָז װאָס פֿאַרדאַרבט דעם קערן, סע
גיכער די נאַכלעסיגקײט פֿון דעם אָרגאַניזם. די אײַנפּלאַנצונג פֿון „דעקאַדאַנס''
און די ערציאונג פֿון דער דײַטשער יוגענד װעט צו קײן גוטעס ניט ברענגען
סיניזי סם, װאָס פֿאַרדאַרבט די צוקונפֿט פֿון לאַנד. פֿאַרגעסט אויך ניט, אַז פֿון ק
קאַפּיטאַל בײַזן טראָפֿעען פֿעלד איז ניט מער װי אײן שפּאַן. שאַמפֿאָרט האָט זיך
געשפּילט מיט אַ פֿראַזע: „ איך בין אַ פֿרײַער מענטש, לעבעדיק װעט מען מיך ניט
אײַנשפּאַרן אין געפֿענגעניש, און באַגאַנגען זעלבסטמאָרד אין תפיסה.

— די גאַנצע װעלט װײסט, אַז די מאַרקאָמאַנער גאָטער אין [illegible]
האָבן מיט זײער מוט מער אויפֿגעטאָן װי די אַנדערע מיט פּסאַלמים-גע-
זאַנגען און אַלעלויאס. „ אַ, װאָרום, קער מיר אום מײַנע לעגיאָנען! -האָט אויגוסט
געבעטן אין פֿאַרצװײפֿלונג, אין דער צײַט װאָס דער גיבור הערמאַן האָט צוריק-
געשטעלט זײַן שװערד אין שײדל. אַטילאַ'ס כח האָט מער געװירקט װי לאָזן דעם
גרויסענס תפילות. און דעם פּראָגרעס און ציװיליזאַציע, װאָס מיר האָבן דער-
גרייכט איז נאָר אַדאַנק די אַלע מלחמות װאָס זענען פֿאָרגעקומען אין לויף
פֿון דער געשיכטע. די בעסטע בײַשפּילן האָבן אונדז געליפֿערט [illegible]
אין דער צײַט פֿון פּעריקלעס, דעמאָסטען, אַלעקסאַנדער מוקדן, רוים פֿאַר דער
קײסערלעכער צײַט רעגירונג. אַדאַנק די קרײצציגע האָט זיך געעפֿנט דער װעג
צום אָריענט און די אײראָפּעאישע אינדוסטריע האָט אָנגעהויבן צו בליִען.
דער הונדערט יעריקער קריג האָט געבראַכט די גלענצענדע רענעסאַנס, דער דרײַסיק
יעריקער קריג - די רעפֿאָרמאַציע, דער זיבעציקיעריקער קריג האָט ענטדעקט די
פּודער, די מאָדערנע מלחמה-טעכניק און אויסגעבריטט װי דער לעגענדאַרישער
אויבן - די סאַלאַמאַנדרע נאַפּאָלעאָן, װאָס האָט מיט זײַן סטראַטעגיע

באַוואונגען די וועלט, ווי אַלעקסאַנדער און צעזאַר אין זייער צייט. די לעצטע מלחמות האָבן געלערנט דעם מענטשן ניט נאָר איבערשפּרינגען דעם רוביקאָן, נאָר באַהערשן די לופט, דעם הימל, די גרונטן פון די אָקעאַנען און די וואָלקן מאַכן פאַר זיינע שלוחים. פאַר אונזערע אויגן אַנטוויקלט זיך די קליינע מיליטעריש פעסט אָרגאַניזירטע יאַפּאַן, וואָס וועט אין קורצן זיין די אַליין הער-שערין איבערן פּאַסיפיק.

וואָס פאַר אַ ווערט האָבן די 300 מיליאָן אינדוסען געגען דעם ביסל גוט באַוואָפנטע ענגלענדער? צו די ~~400~~, 400 מיליאָן כינעזער געגען די איראָפּעאישע עקספּעדיציעס? איך האַלט דערפון: זאָל מען אונז האַסן, אַבי מען זאָל פאַר אונז מורא האָבן — [illegible] — [illegible] -

קאָנפוציאַוס האָט געזאָגט: די וואָס ווילן פאַרפאָלקאָמען זייער פּערזאָן, זאָלן אָנהויבן פאַרפאָלקאָמען זייער גייסט. אויב איר ווילט לערנען פון יענע עפּאָכן, זעט די באַשרייבונג פון [צעזאַרן] אַליין וועגן די באַרבאַרען און טאַציטוס היסטאָרישע באַמערקונגען איבער די גערמאַנישע שבטים פון זיין צייט. פאַרגלייכט דאָס מיט דער צייט פון פיר[ט]ן יאָרהונדערט, ווען דער בישאָף [וולפֿילאַ] האָט איבערגעזעצט די ביבל אויף דער גאָטישער שפּראַך, קאָנסטאַנטין און טעאָדאָסיוס האָבן זיך באַקאַנט צום קריסטנטום — וואָס פאַראַ געוואַלטיקער אונטערשייד אין פּראָגרעס סע איז געמאַכט געוואָרן אין געזעלשאַפטלעכן לעבן סיי אין הירשאַפטליכן, סיי אין עטישן זינט דאַן.

— ריכטיק, — האָט דער דייטש מיט איראָניע צוגעגעבן, סע מערקט זיך טאַקע אין דעם „ספר פון נסים'' באַ גרעגואַר פון טור ווי ער דערציילט, אַז דער הייליקער העראָניאוס איז באַשטראָפט געוואָרן אויף יענער וועלט פאַר לעזן ציצעראָנס פאַלשע רייד און ~~XXXX~~ ווירגילס שקר'דיקע מעשיות. און דערזעלבער באַקלאָגט זיך אַז ער האָט זיך ניט געקענט אויסלערנען ריכטיק די לאַטיינישע שפּראַך, ~~וואָס~~ [illegible]

אַזוי האָט דאָס קריסטנטום פאַרשפּרייט ליכט, וויסן און גערעכטיקייט אויף דער ערד

70833

מיט איר ערשיינען אויף דער וועלט-ארענע. פארגעסט דאס שלעכטע, וואס מען טוט

איך און דאס גוטע וואס איר טוט. זייט ווי דער הימל וואס גיט און פאדערט נישט

צוריק, האט געלערנט לוהט נורא . מיר פארדאמען און פאראורטיילן יעדן איינ-
געגען

ציקן מארד וואס א מענטש בגעהט זיין מיטמענטשן , צו וואס זשע באגריסען און

רעכטפערטיקען דעם קריג, וואס מארדעט אויס און פארניכטעט גאנצע פעלקער?

מאכט חרוב און פארוויסטעט ~~אאאאאאא~~ לענדער? איז ניט בעסער א טרוקען שטיקל

ברויט אין פרידן, ווי א רייכער מאלצייט אין קריג? וואס האבן געבראכט די

געגענזייטיגע אויסשלאכטונגען פון מיטעלאלטער אחוץ די רייטער לעגענדען דער

מענשהייט? די ניבעלונגען, זיגפריד, די נאכאמונג פון ויתולדות ווי ~~און~~ פון

די אלטע גריכען וואס האבן באצאהינקט דערמיט און שפעטער

וואגנער.? צו אפילו דער וואס פארקויפט זיין נשמה דעם טייוועל פאר אביסל עולם

הזה אויף דער עלטער? וויפיל זעלבסטמארדען האבן געבראכט מיט זיין ערשיינען

ווערטער'ס לידען, איז דאס מאראל, לעבען? יעדער מענטש איז פארפליכטעט צו בא-

האלטען אזוי ווי ס'איז נאר מעגליך פאר אים דאס גוטע פון אנדערע און געבען

זיינע מיטמענטשען דאס גוטע און נוצליכע וואס ער פארמאגט. און מיר באגעגענען

אין לעבען דאס פארקערטע. גרויסע פארברעכענס מאכען באריהמט און אונשטערבליך

בליך, פונקט אזוי און נאך מער ווי גרויסע העלדן פון הייליקע מארטירער-~~אאאא~~.

דע-דאלם גורל איז ניט געווען בעסער ווי ערעסטראטאס. קנורנקוס און

קריסטוס זענען געשטאנען אויף טעמידעס וואגשאלן און מיט דעם טיפן גלויבן

און פעסטע איבערצייגונג צו ברענגען א נחת ריח פאר גאט, האט מען פארברענט

הוסס, עטיען דוֹלעט און זשאן ד'ארק אויף דעם שייטערהויפן. און וואלט

משה אציינד ארויפגעגנידערט - וואלט ער אויך די צווייטע לוחות צוברעכען פאר

פארדרוס און הארצווייטאג.

פון דורות מיט רעכט, - האט אויסגערופן דער דייטש, - ווייל ער וואלט איינגעזען,

אז די לאזונגען זיינען מער ניט נוציג אין אונזער צייט.

- אין געגענטייל, ער וואלט די דריטע גליך געבראכט מיטן זעלבן

איינהאלט, ווייל מען האט זיי נייטיג געדארפט. אין דער צייט וואס דער פון לעבן
פארביטערטער, ~~אלטער~~ פילאזאף, האט געקענט וויסן נאר צוברעכן די אלטע לוחות,
און קיין נייע ניט געקענט געבן.

- אלע גרויסע אומגליקן קומען אויף דער וועלט ניט צוליב דעם וואס
מענטשן האבן פארשיידענע מיינונגען, נאר ווייל דער גרעסטער טייל פון דער מענטשהיי-
האט ניט קיין ריכטיגע איינציגע מיינונג - האט פרידמאן זיך ארייננגעמישט.
לוקרעציוס דענקט, אז דער שרעק האט געבארן די געטער. מען קען ניט וויסן וואס
וואלט געווארן, ווען די פרימיטיווע מענטשן וואלטן זיך ניט דערשראקן פארן דונער
און בליץ און ווען די נאטירליכע ערשיינונגען וואלטן איבערהויפט ניט גע-
בראכט צום געדאנק פון בייזע גייסטער, שטראפנדע געטער און שרעקליכע טייבלנים?
במילא וואלטן די רעליגיאנען ניט געהאט קיין באדן און קיין עקזיסטענץ-בארעכ-
טיקונג. עס איז אבער צו גוט באקאנט דאס וואס די עקזיסטירנדע רעליגיאן
האט מיט זיך געבראכט. יהוה, דער אל קנא ונקום,
יופיטער, סי[illegible], מוליך בעל, די וואס האבן געשטראפט,
גירויבט מענטשליכע טעכטער, געמאכט פארפליצונגען און געשיקט שליינג, הייש-
ריקען און אנדערע משחיתים אויף די מענטשן, און פארוואס? פארן פארזוכן
פון בוים וויסן ארויסגעטריבן פון גן-עדן. פארן לערנען מענטשן די
קונסט פון פייער אויף אייביג געמאטערט, און די מענטשן האבן זיך אפגע-
קערט פון די געטער. אויף ~~מגלל~~ בלויז האט דער פאטער פון די
פילאזאפן געמוזט אויסטרינקען דעם גיפטיקן פארפאלגונגען און
מארטירעריי האט געפאלגט פאר יעדן מיינונג, וואס האט געוואגט צו בלאנקען צו פאר...
שען חלילה די מידות און מדרגות פון די ~~געטער~~ אדער פעלערדיקע געטער. אמבעס
אמבעסטן כאראקטעריזירט די ~~באבא~~ פארפאלגטע ~~גהנים~~ פון מיטלאלטער דער קינס-
טלער בלעזע אין זיין פילארי. סע נאר א וואונדער וואס דער קלוגער וואלטער האט
זיך געקענט אויסדריקן: אז ווען אזא זאך ווי גאט וואלט ניט עקזיסטירט, וואלט
מען אים געדארפט אויסטראכטן.

- איר נעמט איין זייט פֿון דער מטבע און פֿאַרגעסט אַז סע פֿאַראַן אַ צוויי-
טע, האָט איהם דער פּאַסטאָר אָפּגעשטעלט. היט זיך אונטערצונעמען דאָס וואָס איר
קענט ניט באַהויפּטען. הויבט אָן פֿון דעם וואָס פֿאַר איך איז מעגליך צו וויסען,
דאָרטען אין יענע ספֿערען איז דער וועג אַ גליטשיקער און אַ געפֿערליכער. קלוגע
ריידן ניט גלאַט אין עדר וועלט אַריין, ביז זיי אַליין איז אַלץ ניט קלאָר. מיר זענע
שטרענגע פֿילאָזאָפֿן בנוגע די זאַכן וואָס מיר ווייסן ניט און אינטערעסירן אונז
אויף אַזוי פֿיעל אַז מיר זאָלן האָבען דעם פֿאַרגעניגן צו ריידן....

- פֿאַרגעסט ניט אַז דער גלויבען האָט דעם מענשן געבראַכט צו דער
שטופֿע וואָס ער איז אַצינד; און ווען ניט האָפֿענונג, וואָס דער גלויבען שטראַלט
אַרויס מיט זיך, ווי וואָלטען די ביטערע ווירקליכקייטן און פֿאַרצווייפֿלונגען גע-
בראַכט ~~[illegible]~~ די מענשליכע ראַסען?! וואָס איז געוואָרן פֿון אַלע פֿאַרהיסטאָ-
רישע חיות וואָס האָבען קיין גלויבען ניט געהאַט?- וואָס די רעליגיאָנען האָבען
געגעבען, ווילט איר וויסען? - ווי איז די קונסט? דאָס אַלזייטיגע וויסען, דאָס
שטרעבען פֿון דעם מענשען זיך אויפֿהויבען צו דער געטליכער שטופֿע, די מאָראַ-
לישע זייטען אין אַלגעמיין?... די גרויסע האָפֿנונגען און גלויבען אין אַ
בעסערער גערעכטערער מענשליכער צוקונפֿט? -

- אונזער געוויסען איז דער בעסטער מאָראַלישער בוך און פֿון איהם
מוזען מיר זיךלערנען. גאָט איז די נאַטור וויל אַלעם געפֿינען מיר שוין גרייט
און פֿאַרטיק. אַ וועלט רעכט ווי אַלע טיילן געפֿינען מיר פֿאַרענדיגט אין אונז
זעלבסט. געוויסענס-פֿרייהייט איז אַ [illegible] און אַלע מענשען באַקומען פֿון דער
נאַטור צוזאַמען מיטן לעבען, נאָר סע ווערט פֿאַרקריפּעלט אין ~~[illegible]~~ די וויקעלעך
ביי דער געבורט פֿון פֿאַרשטאַנד. לויפֿענדיקע וואַסערן טריקנען קיינמאָל ניט אויס,
בלויז די שטייענדיקע וואַסערן ווערן אויסגעטריקנט, [illegible]
[illegible] איבערצייגען איז פֿיעל וויכטיגער ווי זיגען. צו וואָס דאַרפֿען מיר
פֿיעל זוכען, אַז מיר האָבען פֿאַקטען וואָס ריידען פֿאַר זיך אַליין. די בעסטע עדות
זענען די חורבות פֿון בבל, אשור, פּערזעפּאָליס, ירושלים, רוים, קאַרטאַגאָ, קאָרינט,

די אלעקסאנדריער ביבליאטעק און נאך און נאך - פאנאטישע חורבנות פון די רעליגיאנען.-

- איר רעדט פון דעם וואס די רעליגיעזע מלחמות האבן געפירט, פארגעסט אבער ניט אז היינט צו טאג פירט מען מלחמות און זיי וועלן אויך ווייטער פירן, ווייל סע איז א נויטווענדיגקייט, א נאטירלעכער טריבוט, וואס האט גאר ניט צו טון מיט רעליגיע, נאר מיט עקאנאמישן קאמף פארן עקזיס-טענץ. האט דער דייטש זיך אריינגעמישט.

- אלעס איינס פון וואס פאר א שטאנדפונקט דאס זאל ניט קומען, סע איז פון ...וואס איז דער אונטערשייד צי מלחמות קומען אין נאמען פון דעם אומשולדיק געקרייציקטן, צי גאר אין נאמען פון נייעם קולט: נאציאנאליזם, צי אין נאמען פון „גאט, קייזער, פאטערלאנד''; און וואס איז דער אונטערשייד צי אויף דער פאן איז א קרייץ, א האלבע לבנה, א מגן דוד, צי רויט, צי בלוי, צי שווארץ, צי געל ? קריג ברענגט קריג. די רעזולטאטן זענען די זעלביקע. געגנזייטיקע פארניכטונג, דעגענעראציע און ~~xxx~~ קאניבאליזם. מען דארף זיך ניט אומקערן צו די באלאגערונג פון ירושלים, סיראקוס און אנדערע. דער מארש פון די בארבארן איז גענוג און גיט א גוטע פארשטעלונג פון יענער צייט. דער פאנטען אויפן פלאץ גרענעטא אין בערן, איז א בלוטיגער צייכן פון יענער עפאכע. די סטאטוע דערציילט פון די שרעקנס צייט און אנטראפאפאגיע וואס האט געהאט איר אפקלאנג ביי דער באלאגערונג פון פאריז אין 1871. הונגער, נויט, כאלערא, פעסט, זענען די פראצענטן פון די לעצטע מלחמות פאר „ציוויליזאציע, רעכט און פרייהייט''. דער מענטש איז געווארן א וואלף צו זיין מיטמענטשן. נאך דעם וואס די רעליגיאנען האבן מיט זייערע פאנאטישע מלחמות געפירט צום אונטערגעהן פון די מזרח-לענדער, וועלן די פאטריאטישע מלחמות פון אונזער צייט ~~א~~ ברענגען צום אונטערגאנג פון די מערב לענדער און סע נאך ניט גענוג דאס שרייען און ווארנען יעדן טאג

70837

װעגן דער געפֿאַר װאָס הילט מיט ריזיקע טריט. די פּאַרלאַמענטן זענען װי די חרטמי [illegible] יענע האָבן בלויז געקענט צולײגן צו די אַלל מכות זײער קונסט װאָס זײ האָבן פֿאַרמערט די אַנשיקעניִשן און פּלאָגן, אָבער אין קײן פֿאַל האָבן זײ ניט געקענט פֿאַרמײַדן די אומגליקן. די פֿאָלקספֿאַרטרעטער [illegible] טוען דאָס זעלבע װאָס יענע ~~[illegible]~~: זײ שאַפֿן נײַע און נײַע געזעצן, מאַכן שװער דאָס לעבן פֿון פֿאָלק מיט שטײַערן און באַגרענעצונגען, אָבער אױך קײן האָר זע- נען זײ ניט פֿעהיג פֿאַרגרינגערן חלילה און פֿאַרבעסערן דאָס לעבן פֿון די פֿעלקער. זײ זענען אױך די װאָס דערנענטערן דעם אונטערגאַנג מיט זײערע אײַנ- פֿיגן, רײַסערײַען און [illegible] דיפּלאָמאַטיע װאָס פֿירט פֿון אײן מלחמה צו דער צװײטער, װי יהוה זײַן פֿאָלק ישראל פֿון אײן גלות אין צװײטן.

- בעסער אַ שרעקלעכע ענדע, װי אַ אומענדלעכע שרעק! מורא איז אַ שלעכטער באַגאַזש [illegible]. מיט אײַערע פֿרידלעכע אידעען קענט איר אױך װײַט ניט אַװעקגײן און נאָך אַ װײניקער אױפֿטאָן. װילט איר פֿרידן, דאַן גרײט זיך צום קריג, האָבן שױן אַסך פֿאַר אונדז געזאָגט, דאָס לעבן קומט צוערשט, שפּעטער די פֿילאָזאָפֿיע. באַ אײַך איז װערטער, פֿראַזן, און מער גאָר ניט. איר טוט די אַרבעט פֿון די דאַנאַאידן. -

- און איר - פֿון סיסיפֿן. איך לאָז זיכער ניט שלאָפֿן די לאַרבערן פֿון אײַערע געגנער און איר זענט באַרײט [illegible] אָפּצוהאַקן דעם צק פֿון אײער ליבלינג און דערמיט צוצוצײען די אױפֿמערקזאַמקײט פֿון אַלעמען. האָט איר װירקלעך ליב טאַטן, ניט קײן װערטער, העלפֿט אונדז צו פֿאַרשפּרײטן דעם פּראָג- ראַם, שאַצן דאָס מענטשלעכע לעבן, װאָס איז דאָס טײַערסטע װאָס מיר פֿאַרמעגן און דאָס הײליקסטע אױף דער װעלט, דאָס ניט באַרירלעכע, און װידערלעבלעכע. דאָס זאָל זײַן דער װוּנטש, די פֿעסטע איבערצײַגונג און גלױבן, דאָס שטרעבן אױפֿצוהאַלטן, פֿאַרלענגערן, אױסבעסערן און פֿאַרשענערן דעם קיום פֿון מענטש- לעכן לעבן. עס ליגט אין דער נאַטור פֿון יעדן אײנעם צו דערהאַלטן און ניט צו פֿאַרניכטן פֿון לעבן. דאָס לעבן פֿון אַ ניטאַפֿיק װערמל איז אַזױ

70838

וויכטיק ווי דאָס לעבן פֿון אַ גרויסן מעכטיקן קעניג.

- פֿאַרשטענדעניש איז פֿאַראייניקונג, - זאָגט קאַנט, און ווען די פֿעלקער וועלן זיך בעסער קענען, - וועלן זיי זיך בעסער פֿאַרשטיין און ליב האָבן.

- דאָס איז אַ אַרבעט פֿאַר די אידן, לאָז דאָס זיי צו, זיי די פֿאָטערלאַנדס-לאָזע ציגײַנער, וואָס זענען דאָ צווישן אונז בלויז צו פּראָפּאַגירן פֿון אַלעס

qui terre à la guerre

אין ניט צו ברענגען [illegible]

אָבער די וואָס האָבן אַ לאַנד - מוזן קריג פֿירן און פֿאַרטיידיקן זייער באָדען. אײַער קריסטליכע לערע אויסצושטעלן די צווייטע באַק, - קען מען בלויז דאַן, ווען די הענד זענען געבונדן און די אידישע פּאָליטיק וועגן פֿרידן או פֿיעל און פֿעלקער-בונד, וועט קענען אַזוי העלפֿן אין דער צוקונפֿט אויסצומײַדן די ווײַטערדיגע מלחמות, ווי דער לעגענדאַרישער ריז [illegible] האָט גע-קענט אָפּהאַלטן [illegible] זיך שיסן וואַסער פֿון דעם קאַט דער גיסער האָפֿענונג. זי וועט אַזוי פֿיעל אײַנהאַלטן ווי דער קוש פֿון לאַמורעט אין דער תּחילת פֿון איר אויסגלײַכונגס-פּאָליטיק וועט האָבן דעם [illegible] סוף פֿון דער וואַזע פֿון סוטאַן. —

[illegible]

- די וואָס האָבן מורא צו פֿאָרן מיטן זעגעל, האָבן אין זייער לעבן ניט געפּרובט צו האַלטן קיין שווערד אין האַנד. שרעקן זיך פֿאַר מלחמה צוליב די גרויזאַמקייטן פֿון קריג, וועלן קיינמאָל ניט צוריקהאַלטן די מענשן פֿון ווײַטערדיגע מלחמות. דאָס געזעץ איז שווער, אָבער עס פֿאָרט אַ געזעץ. ~~[illegible]~~ אין קריג, איז ווי אין קריג אַמאָל מיטן שווערד אַמאָל מיטן אַקער, ווי עס קומט אויס, ביידע זענען ניצליך און נויטווענדיק. מען קען ניט איבערשפּרינגען אַ זומפּ און מען זאָל דערבײַ בלאָטיק ניט ווערן. ווער קען זיך געגנשטעלן דעם ים, ווען זײַנע וואַסערן פֿאַרפֿליצן די ברעגען?

70839

- מיר זענען אין דער עפאכע, וואו די ווערטער שטימען ניט מיט די זא-
כען, האט [illegible] געזאגט, פלעגט דער האלענדער ארײַן אין די רייד,
אויב ניט ציטערטנעם פאמול, קען איצט גילטען אז מען דארף א רעליגיע פארן
פאלק, קען די אײַזערנע לאגיק פון די געזעצן איבערהויפט ניט גילטן. ווייל
דאס געזעץ איז נישט מער ווי א שטריק, פארצויגען איבערן גאס אפצו-
שטעלן די מענשען אין זייער גאנג. קיינער אבער בלייבט ניט שטיין: דער הוי-
כער שפרינגט אריבער, - דער נידעריגער קריכט ארונטער.

- קען מען זיך דען רעכענען מיט די אלע קליינִיגקייטען, ווען גרויסע
זאכען שטייען פאר? ווען מען האקט די בוימער פון וואלד, מוזן פאלן שפע-
נער. אמאל נוצט דאס אומגליק צום גוטן. פויפסט יוליוס דער צווייטער האט
גיט פארשטאנען, אז א שווערד פאסט פאר אים גיכער צו האלטען אין דער
האנד ווי א בוך. דער איבעטערעס פון לאנד דארף זיין שטענדיג טייערער פון
אייגענעם. סע גאר ניט פאראן אזא אפפער וואס זאל טייער זיין צו ברענגען
פארן פאטערלאנד. און וואס וואלט איבערהויפט פון אונז געווארן, ווען מלחמות
הערן אײַנגאנצן אויף. דער ערד-קוגל וואלט פארפלייצט געווארן מיט מענשן,
דער באדן וואלט ניט פארמאגט גענוג שפייז, און דער סוף וואלט געווען, אז מען
וואלט זיך געמוזט פרעסען איינער דעם צווייטען. אזוי וואלט אויך געווארן מיט
די חיות און פיש, ווען מיר ראטען זיי ניט אויס - וואלטען זיי אונז אויפ-
געגעסען.

- איר פארגעסט אבער אז יעדעסמאל ווען די קעניגע באגעהען נאריש-
קייטען, לײַדען דערפון די פעלקער. סע נאך צו פארשטיין יוסטיפיאן וואס וויל
בעסער פארשיינען אײן לעבען פון זיינע בירגער, ווי אומצוברענגען טויזענד
פון די שונאים. אבער ניט ווי דער ציניקער ווישעליעס, וואס האט זיך
צולאכט אויף די פרישע טויטען-פעלדער וואס ער האט געמאכט [illegible]
[illegible]

- איר רעדט פון דער אויסראטונג פון חיות מיט דערזעלבער גלײַכ-
גילטיקייט ווי עס וואלט זיך געהאנדעלט אויסברענען דערנער פון א פרוכט[illegible]

70840

באַדען, איר רעדט פון דער נויטווענדיגקייט פון מלחמות, גלייך סע וואָלט זיך געהאַנדעלט ניט אום מענשליכע לעבענס, נאָר אָן ווילד גראָז. דאָך וואָלט איר אַליין ניט געוואָלט זיין אין דער הויט פון די איבער וועמען איר רעדט מיט אַזאַ גרינג האַרץ און ליכטען געוויסן פון גרינגשעצונג. ווייסט אויס וועמען יופיטער וויל פאַרלירען, -נעמט ער אָפּ דעם שכל: וויפיל פאַרברעכענס איז שוין באַגאַנגען געוואָרן אין דעם נאָמען פון פאָטערלאַנד?! פּאַסקאַל זאָגט אַ גלייך וואָרט: „ סע געפערליך זאָגען דעם פאָלק, אַז די געזעצן זענען ניט ריכטיק.”! די גלויביגע זאָגען: פון הימעל גייט ניט אַרויס קיין שלעכטס, און די פּאַטריאָטען דינקען, אַז זייערע גענעראַלן, קעניגע און פאַרטרעטער, וועלען זיי פירן צום זיג.

מיט אייך קומט איצט אויס ווי מיטן פויער און אַריסטאָט: איר האָט די אידען ניט וואָס אויפצוואַרפען, - נעמט איר זיך צו זייער פאַסיפיזם. און אַז אַ מגפה האָט געטראָפען די וואַלד איינוואָהנער, איז ניט חלילה די שולד פון לייב?! איר געפינט שוין אויף וועמען די שולד אַרויפצוואַרפען! פון אייער נידערלאַגע! אָטאָ וועניגער האָט געפינען צו וואַרפען אַ שטיין אין זיינע ברידער, ווייל זיי פילן זיך ווי קנעכט פאַר זייער גאָט און ווייל ני- פריען האָבען אים אויסגעלאַכט וואָרשיינליך, האָט ער זיי געפונען פאַר אַל- בעריגע באַשעפעניסן.

- איך דינק אין געגענטייל, די אידען קומט דעם בעסטן קאָמפּלי- מענט דערמיט וואָס זיי זיינען געגען בלוטפאַרגיסונג. זיי האָט געטראָפען, מעג מען זאָגן אַ גליק, וואָס מע האָט זיי פאַרטריבן פון זייער לאַנד, זענען זייערע הענט ניט איינגעשמירט אין דעם בלוט פון די מיליאָנען, צענדליגע מיל- יאָנען מענשליכע לעבענס, וואָס זענען אומגעקומען פון דער געגענזייטיגער פאַרניכטיגונג, זייט דער קריסטליכער צייט-רעכענונג. נאָך אַ זאַך, זיי מעגן זיך גרויסן דערמיט, וואָס זיי זענען ניט געווען די מערדער, שלעגער און רויבער, נאָר די מאַרטירער, געשלאָגענע און באַרויבטע. זיי האָבען ניט קיין

אייגען לאנד, פארשפארען זיי איינצופלאנצען און צו ערציהען זייערע קינדער
מיט דעם ערע-גייץ, נקמה-האס און מלחמה גייסט, דאס שטרעבען צו ערוּיבערן
פארניכטען און שחעקרויבען דעם שונא'ס לאנד. זייער לאנד - איז די גאנ-
צע וועלט. דארטען וואו זיי קומען און געפינען רו - איז זייער פאטערלאנד!
זייערע קינדער גיבען זיי א מענשליכע, נוצליכע ערציהונג, זיי גיבן זיך אפ
מיט לערנען, זענען גיטריי, איבערגעגעבענע פאמיליען-מענשן, פלייסיגע גע-
שעפטס-לייט, גוטע ארגאניזאטארס. דארט, וואו זיי קומען - איז די ברכה אין
לאנד. שפאניען האט געבליט ביז אין דערצייט ווי זי האט ארויסגעטריבען
די אידען פון לאנד. איראפא איז אזוי לאנג געוען אינדוסטריעל, קולטו-
רעל הינטערשטעליג, ווילאנג זי האט געהאלטען די טויערן פון די געטעס
פארשלאסען. רוסלאנד, דאס רייכסטע לאנד אין נאטירליכע אוצרות איז גע-
בליבען אונטערלשטעליג, בלויז דערפאר וואס זי האט באגרענעצט די פרייהייט
פון די אידען. זיי זעען א ליידענד, געפרופט פאלק, דערפאר ווייסען זיי ווי צו
שעצען און מיטפילען מיט אלע ליידענדע און געפלאגטע. א פאלק וואס טראגט
מיט זיך די מיסיאן פון פרידן און מענשליכקייט: „דען עס וועט קומען א
צייט, ווען אלע פעלקער וועלן זיך באהעפטן און ווערן איין פאלק, ווען זיי וועלן
פארבייטן זייערע שווערדן אויף אקער-אייזענס און זייערע שפיזן - צו ערד-
גראבענס אויף באארבעטן די ערד'', און „איין פאלק וועט מער ניט הויבען
זיין שווערד געגען צווייטען, מע וועט זיך שוין ניט לערנען די קונסט פון
מלחמה, וויל די וועלט וועט ווערן פול מיט פארשטאנד און וויסן
גלייך ווי די וואסערן וואס דעקן צו דעם גרונט פון די ימין''. און
דערפאר זענען די אידען דאס איינציגע פאלק, וואס איז ניט אונטערגעגאנגען
מיט דער אלטער וועלט, זיי וועלן ניט אונטערגיין און קיינמאל ניט אלט ווערן,
דערפאר וואס אין זיי און מיט זיי שטראמט דער לעבענס-קוואל פון אלץ פרישע
און נייע אידען. האט מען נאך אין זייער לאנד זיי פארבאטן צו האלטען שבת,

70842

צו דינען צו זייער גאָט - האָבן זיי באַשאַפן דאָס קריסטנטום. און קיינער האָט זיך ניט פאָרגעשטעלט, אַז די פאַרטריבענע געפאַלענע יהודה, וואָס שפּעטער, אין דריי הונדערט יאָר אַרום, זיין די הערשערין פון רוים!.

האָט זיי די קאַטוילישע קירכע אין מיטעל-אַלטער גענומען פאַרפאָלגן פאַר זייער האַרטנעקיקייט און גלויבען, - האָבן זיי פאַרשפּרייט דעם פּראָטעסטאַנטיזם דעם רעפאָרמיזם פון וויקליף, צווינגלי, לוטער און קאַלווין

האָבן די זעלבע פּראָטעסטאַנטן זיי גענומען דריקן - האָבן זיי באַשאַפן דעם פּוריטאַניזם האָט מען זיי עקאָנאָמיש גענומען אונטערדריקן - האָבן זיי דערפונדן דעם סאָציאַליזם. האָט מען זיי פון איראָפּע גענומען טרייבן, -האָבן זיי ענטדעקט אַמעריקע

אין דער וויסנשאַפט האָט דער אידישער געניוס מיט דער רעלאַטיוויטעט טעאָריע נאָך ניט געזאָגט דאָס לעצטע וואָרט, ווי אין דער פילאָזאָפיע איז נישט געענדיגט מיטן פאַנטעאיזם און גייסטיקע אינטואיציע, דאָך געפינען זיך נאָך גענוג מענשן, וואָס פאַר קנאה ווילן זיי ניט צולאָזן דעם געדאַנק פון די אַלע פאַרדינסטן פון די אידען.

דעם גרויסן טאַלאַנט האָט זיך אויך געפונען ווער עס איז צו באַליידיגן. קאַרל ~~וואַגנער~~ לוועגער האָט זיך אויף אים אויסגעדריקט, אַז ער איז אַ אַלטער טרייטעל, און אַ קאַצוב האָט אויף געקאָנט אָנשפּייען דעם גרויס גרויסן עסטעטישן קינסטלער אָסקאַר וואַלד'ן אין געזיכט.

אַסך פון דעם איז אין ווידערשפּרוך מיט די פליכטן אַלס בירגער וואָס זיי דאַרפן ערפילען אין די לענדער וואו מען שיינקט זיי גאַסטפריינדשאַפט. ווי די דייטשע קייסערס מיט זיינע.

- אַזוי טענען אַלע מלחמה-העצערס וואָס ווילן די מענשן אויף ראַסן, קאַסטן, קולירען, גרענעצן און שפּראַכן, זייער ברידער אַזוי ווי די קונסט און די וויסענשאַפט ווייסט ניט פון קיין שום און גייט איבער אַלע גרענעצן, ווען אין דער צוקונפט אויף די מענשן ניט וויסן פון קאָלירטע פאָנען, גרענעצן און אַנדערע

70843

אידאָלן. ניט אײן ערליכער,אײדעלער מענש איז פאַרפאָלגט געװאָרן דערפאַר װײל ער האָט געװאָרנט געגען דעם גרויסן חורבן פון מלחמה און ניט אײנ-געטונקט זײנע הענט אין דעם בלוט װאָס איז אין טײכן פאַרגאָסן גע-װאָרען.... און װאָס גיסט זיך װײטער ביזן הײנטיקן טאָג.....